

Хмельницький національний університет
Факультет економіки і управління
Кафедра фінансів, банківської справи, страхування та фондового ринку

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

Шалая Івана Миколайовича
Прізвище, ім'я, по батькові студента(ки)

на здобуття ступеня вищої освіти бакалавра

Операції з платіжними картками: сутність, види та перспективи розвитку на
прикладі АТ КБ «ПриватБанк»
назва теми

Галузь знань 07 «Управління та адміністрування»
Шифр і назва галузі знань

Спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
Шифр і назва спеціальності

Освітня програма «Фінанси, банківська справа та страхування»
Назва

КРФБС 020062.01.24.00

Виконав студент IV курсу, групи ФБС-20-1 Ш
Підпис

Іван ШАЛАЙ
Ім'я, ПРІЗВИЩЕ

Керівник д-р. екон. наук, професор
Науковий ступінь, посада Харущ
Підпис

Ніла ХРУЩ
Ім'я, ПРІЗВИЩЕ

Нормоконтролер: к.е.н., ст. викладач
посада Сидорчук
Підпис

Жанна СІДОРЧУК
Ім'я, ПРІЗВИЩЕ

До захисту допускаю:

Зав. кафедри ФБСС
д-р. екон. наук, професор

Харущ
Підпис

Ніла ХРУЩ
Ім'я, ПРІЗВИЩЕ

14.06 2024 р.

Хмельницький 2024

Зміст

	С.
Вступ	5
1 Теоретико-організаційні засади операцій банку з платіжними картками	7
1.1 Економічна сутність, роль та місце операцій з платіжними картками у діяльності банку	7
1.2 Класифікація, технології здійснення та законодавче регулювання операцій банку з платіжними картками	14
2 Аналітико-практичні аспекти операцій банку з платіжними картками	23
2.1 Аналіз сучасного стану ринку платіжних карток в Україні та фінансово-господарської діяльності АТ КБ «ПриватБанк» у 2021-2023 рр.	23
2.2 Напрями вдосконалення операцій з платіжними картками на основі аналізу особливостей діяльності АТ КБ «ПриватБанк» в 2021-2023 рр.	41
Висновки	49
Список використаних джерел	52
Додатки	57

Вступ

Актуальність теми. Активна імплементація новітніх інформаційних діджитал-технологій у роботу банків та розвиток дистанційної комунікації і обслуговування зумовили розвиток банківських операцій із використанням платіжних карток. Бурхливо зростає асортимент послуг та карткових продуктів, що пропонуються клієнтам банків, їх вже давно використовують не лише з метою розрахунково-касового обслуговування, але для інших банківських послуг. З огляду неупинний діджитал-прогрес технологій, операції банків із платіжними картками будуть і в подальшому вдосконалюватися й розвиватися.

Кризові явища в умовах воєнного стану в Україні, як-от: блек-аути, інтенсифікація карткового шахрайства, пошкодження платіжної інфраструктури, загострили ці питання, тому дослідження особливостей здійснення банками операцій з платіжними картками є актуальною проблемою.

Питання здійснення банківських операцій із платіжними картками досліджували як вітчизняні, так і закордонні науковці. Проблеми розвитку ринку банківських платіжних карток та напрямів їх використання та удосконалення в Україні досліджують такі науковці: Волкова Н.І., Дзюблюк О.В., Кравець В.М., Левицька Т. В., Пиріг С.О., Прасолова С.П., Худолій Ю. С., Чайковський Я.І. та інші вчені.

Метою кваліфікаційної роботи є поглиблення теоретико-методичних засад і практичних рекомендацій щодо операцій банку з платіжними картками.

Відповідно до зазначеної мети були поставлені такі завдання:

- узагальнити теоретичні положення щодо сутності поняття «платіжна картка», окреслити роль та місце операцій з платіжними картками у діяльності банку;
- з'ясувати теоретико-організаційні та нормативно-правові основи здійснення банками операцій з платіжними картками;

- здійснити аналіз сучасного стану ринку платіжних карток в Україні та фінансово-господарської діяльності АТ КБ «ПриватБанк» за 2021-2023 роки;
- окреслити основні напрямки вдосконалення операцій з платіжними картками.

Об'єктом кваліфікаційної роботи є операції банку з платіжними картками.

Предметом дослідження є теоретико-методичні аспекти та практичні рекомендації щодо операцій банку з платіжними картками.

Під час дослідження використовувалися такі загальнонаукові та спеціальні методи: абстрактна логіка, декомпозиція, якісний аналіз – для критичного вивчення сутності понять «платіжна картка»; статистичний та порівняльний аналіз, узагальнення, синтез – для оцінювання сучасного стану ринку платіжних карток України; метод статистичних порівнянь – для визначення стану та структури активів, зобов'язань та капіталу, доходів та витрат АТ КБ «ПриватБанк»; графічні та табличні методи – для відображення фінансово-економічних показників діяльності банків та висвітлення результатів проведеного дослідження.

Інформаційну базу дослідження становила законодавча та нормативно-правова база України, матеріали офіційної статистики, монографії, наукові статті стосовно засад здійснення банками операцій з платіжними картками, інформаційні ресурси мережі Інтернет, наглядова статистика НБУ, фінансова звітність АТ КБ «ПриватБанк».

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг кваліфікаційної роботи – 51 сторінка. Робота містить 15 таблиць, 13 рисунків та 4 додатки. Список використаних джерел складається із 45 найменувань.

1 Теоретико-організаційні засади операцій банку з платіжними картками

1.1 Економічна сутність, роль та місце операцій з платіжними картками у діяльності банку

Поточна популярність банківських платіжних карток на противагу готівці обумовлена з одного боку їх беззаперечними перевагами щодо зручності, простоти та безпечності у використанні для клієнтів, а з іншого це світовий тренд так званого «цифрового переходу», коли завдяки стрімкому розвитку діджитал-технологій оцифровуються усі процеси економічного життя з метою їх пришвидшення та більшої контрольованості з боку зацікавлених сторін. Відомий американський публіцист Едвард Беллами у книзі «Looking Backward», 1880 року, надихнув винахідників на виготовлення пластикових карток, висунувши ідею картки, якою можна розраховуватись у магазинах. Вперше прообраз пластикових платіжних карток появився в США, традиційній країні споживчого кредиту, ще в першій половині ХХ століття [4].

У 1951 р Franklin National Bank вже випустив першу пластикову карту, а компанія American Express ввела їх у масове поширення. Так почали утворюватися платіжні системи: «банк випускав картку і відкривав рахунок клієнту; на території країни і за кордоном створювалася ціла мережа магазинів, барів, ресторанів, готелів і т.д., де приймали до оплати картки, випущені банком-емітентом; створювався центр, що займався процесінгом пластикових карток» [3]. Пальму першості в освоєнні ринку «пластикових» грошей тримають відомі сьогодні усьому світу Bank of America, American Express, Master Card та Visa International. У нашій країні розвиток ринку платіжних карток почався у середині 90-х років минулого століття, коли невелика кількість банків почали вивчати міжнародний досвід та розробляти карткові проекти. У 1996 р. група українських банків отримала статус «Principal

Member» в платіжній системі «VISA International». Далі до платіжної системи Europay – сьогодні це частина Mastercard International – були прийняті провідні на той момент комерційні банки України: ПриватБанк, Промінвестбанк, Аваль, ПУМБ та Укрексімбанк [25].

З метою узагальнення уявлень про сутність банківських операції із платіжними картками, проведемо аналіз літератури щодо розкриття сутності поняття «платіжна картка». Зазначимо, різні автори науковці-економісти підходять до трактування суті платіжної картки з різних точок зору (таблиця 1.1).

Таблиця 1.1 – Сучасні підходи до трактування сутності поняття «платіжна картка»

Автор	Визначення поняття
1	2
Підхід до визначення в якості платіжної картки	
В.М. Кравець, А.С. Савченко	«ідентифікаційна пластикова картка, емітована банком, що дає змогу держателю одержувати готівкові кошти, розраховуватися за товари і послуги в межах витратного ліміту картки» [17, с. 17]
С.О. Пиріг	«персоніфікована пластикова картка з магнітною смугою або чіп-модулем, яка є ключем доступу до управління банківським рахунком і дає її власнику можливість безготівкової оплати товарів або послуг в різних торгових і сервісних підприємствах, що приймають картки до оплати, одержувати готівку у відділеннях банків і в банкоматах, а також користуватися іншими додатковими послугами та певними перевагами» [26, с. 164]
Підхід до визначення в якості інструменту	
Закон «Про банки і банківську діяльність»	«платіжний інструмент - засіб, що містить реквізити, які ідентифікують його емітента, платіжну систему, в якій він використовується, та, як правило, держателя цього банківського платіжного інструмента» [29]
А.М. Мороз	«персоніфікований платіжний інструмент, що дає клієнту можливість здійснення безготівкових платежів за куплені товари чи надані послуги і за необхідності отримувати чи поповнювати готівковими коштами поточний картковий рахунок» [4, с. 416]

Кінець таблиці 1.1

1	2
Підхід до визначення в якості банківського документу	
І.А. Бланк	«іменний фінансовий документ у формі пластикової магнітної картки, виданий комерційним банком (або іншою фінансово-кредитною установою) для здійснення розрахунків у безготівковій формі за придбані товари та надані послуги» [6, с. 257]
С.В. Мочерний	«документ на носії електронної інформації у вигляді пластикової картки, що випускається кредитно-фінансовими установами; дає можливість його пред'явнику отримувати без оплати у готівковій формі товари та послуги, зокрема отримання через банківські установи готівки, та підтверджує особам, які надають ці товари та послуги, що оплата їх вартості буде здійснена з рахунків у банках» [23, с. 755]
Підхід до визначення в якості платіжно-ідентифікаційного засобу	
ЗУ «Про платіжні послуги»	«електронний платіжний засіб у вигляді пластикової чи іншого виду картки» [33]
А.М. Герасимович, М.Д. Алексеєнко, І.М. Парасій- Вергуненко	«спеціальний платіжний засіб у вигляді емітованої в установленому законодавством порядку пластикової чи іншого виду картки, що використовується для ініціювання переказу грошей з рахунку платника або з відповідного рахунку банку з метою оплати вартості товарів і послуг, перерахування грошей зі своїх рахунків на рахунки інших осіб, отримання грошей у готівковій формі в касах банків, фінансових установ, пунктах обміну іноземної валюти уповноважених банків та через банківські автомати, а також здійснення інших операцій, передбачених відповідним договором» [2, с. 322]
А.Г. Загородній	«розпізнавальний засіб у вигляді пластикової чи іншої картки, що містить визначені платіжною організацією обов'язкові реквізити, за допомогою яких можна ідентифікувати платіжну систему та емітента платіжної картки; його використовують для переказу з рахунку платника чи відповідного рахунку банку з метою оплати вартості товарів та послуг, перерахування грошей зі своїх рахунків на рахунки інших осіб, отримання грошей у готівковій формі в касах банків, фінансових установ, пунктах обміну валюти уповноважених банків та через банківські установи» [12, с. 389–390]

Джерело: складено на основі [2, 4, 6, 12, 17, 23, 26, 29, 33]

Отже, дослідивши сучасні підходи до трактування сутності поняття «платіжна картка», можна узагальнити основні сутнісні параметри її визначення:

- емітована банком;
- має вигляд прямокутної пластини стандартних розмірів – 8,56 см на 5,39 см, що виготовляється зі стійкої до механічних та термічних впливів пластмаси, з магнітною стрічкою, з чіпом або токенізована;
- містить інформацію про власника, за допомогою якої можлива його ідентифікація в системі BankID;
- дає змогу власнику виконувати безготівкові транзакції або ж отримувати готівку за допомогою спеціальних технічних пристроїв.

Проведений аналіз літератури дає можливість розглянути підходи до визначення платіжної картки в якості таких категорій, як-от: пластикова картка, інструмент, документ, засіб. Попри наявне різноманіття визначень більшість з них мало відрізняються одне від одного за своєю сутністю. Відповідно, в контексті все більшої цифровізації банківських послуг, варто притримуватись законодавчого визначення: «платіжна картка – електронний платіжний засіб у вигляді пластикової чи іншого виду картки» [33].

Однією з базових функцій платіжної картки виступає забезпечення ідентифікації особи, котра користується нею, в якості суб'єкта платіжної системи. На території України використовуються платіжні картки внутрішньодержавних та міжнародних платіжних систем. Задля здійснення емісії та еквайрингу платіжних карток банки мають право або створювати внутрішньодержавні та міжнародні платіжні системи, або укласти договори з вже функціонуючими платіжними організаціями платіжних систем щодо членства чи участі в цих системах.

Грошові кошти функціонують в Україні у готівковій та безготівковій формах, і друга передбачає їх існування у формі записів на рахунках в банках. У сфері торгівлі та послуг забезпечити безготівкові розрахунки населення та суб'єктів господарювання є важливою функцією саме банків. Здійснення

безготівкових розрахунків клієнтів забезпечується, зокрема, через здійснення банками операцій з використанням платіжних карток. Відповідно, клієнти звертаються до банківських установ на предмет випуску для них платіжних карток з метою отримати можливість доступу до безготівкових грошових коштів, а також отримання усього спектру безготівкових платіжних послуг та проведення платіжних операцій з ними.

Банківські установи мають право надавати платіжні послуги, виконуючи операції із платіжними картками клієнтів, на основі своєї загальної банківської ліцензії, без потреби отримання окремої ліцензії. Нижче розглянуто суть поняття платіжна операція та платіжна послуга в трактуванні їх у Законі «Про платіжні послуги».

Платіжна операція – це «будь-яке внесення, переказ або зняття коштів незалежно від правовідносин між платником і отримувачем, які є підставою для цього» [33].

Платіжна послуга – це «передбачена Законом «Про платіжні послуги» діяльність надавача платіжних послуг з виконання та/або супроводження платіжних операцій» [33].

Надання платіжних послуг та ведення операцій із платіжним картками клієнтів здійснюється на підставі договору між банком та клієнтом, який має містити наступне:

- інформація про банк-надавач платіжних послуг;
- інформація про послугу, що є предметом договору;
- інформація про комісії, процентні ставки, курс перерахунку іноземної валюти, котрі будуть використовуватись в процесі надання платіжної послуги;
- інформація про способи комунікації (телефони, смс-повідомлення, встановлення спеціальних додатків на смартфон, електронні листи тощо)
- інформація про вимоги до збереження та заходи безпеки;
- інформація про терміни дії договору, внесення змін та умови припинення договору;
- інформація про захисти прав клієнта та порядок врегулювання спорів.

Укладений належним чином договір є підставою надання клієнту платіжних послуг, в тому числі із використанням випущених для нього платіжних карток.

Окреслюючи роль та місце операцій банків із платіжними картками, розглянемо переваги, що їх набувають держателі карток, банки-емітенти, банківська система та економіка країни загалом (рисунок 1.1).

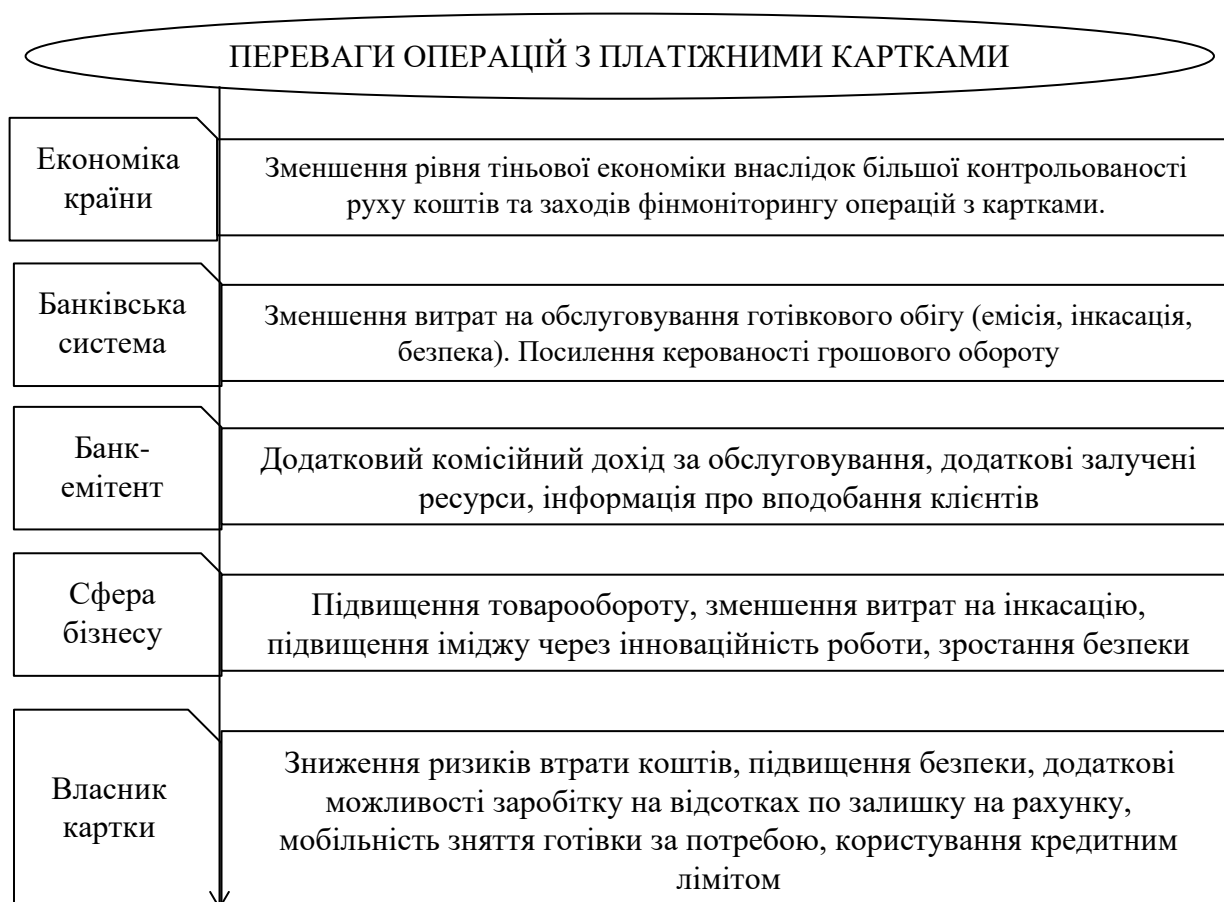

Рисунок 1.1 – Переваги операцій з платіжними картками для усіх стейкхолдерів (складено на основі [28, 44])

Недоліки у процесі використанні платіжних карток також є, проте на нашу думку їх значно менше, і обійтись лише готівкою у сучасному цифро візованому світі стає практично недоступною опцією. В той же час, повністю відмовитись і від готівки не представляється можливим, адже непередбачувані обставини зі відсутністю технічних можливостей для безготівкових операцій також виникають. Кращий вихід – диверсифікація, тобто поєднання готівкового та безготівкового грошового обороту, з акцентом все ж таки на другому.

В цілому запровадження карткових інновацій банками вимагає від них постійного оновлення програмного забезпечення, перепідготовку кадрів тощо, тобто потребує інвестицій у технологічне переоснащення та підтримання вже досягнутого рівня цифровізації. Для користувачів, що є торгівцями, котрі приймають від своїх покупців платежі за допомогою платіжних карток, виникають на початковому етапі аналогічні витрати на купівлю обладнання для безготівкових розрахунків, витрати на його обслуговування та навчання персоналу.

Проте вони не йдуть у порівняння із постійним обслуговуванням готівкової виручки. Для власників платіжних карток «неприємним бонусом» є комісійні витрати на обслуговування, проте більшість банків доволі лояльні до зарплатних, соціальних карток. Більшу небезпеку становить карткове шахрайство та соціальна інженерія.

Відповідно, розглянемо головні фактори впливу на операції банків із застосуванням платіжних карток.

На думку Карася А. «одним із найважливіших факторів зовнішнього впливу є інтенсивний розвиток інтернет-технологій, електронного бізнесу, системи закупівель через мережу Інтернет тощо» [16, с. 6].

Левицька Т. виділяє «фактори, які прямо чи опосередковано впливають на функціонування ринку платіжних карток: недостатній рівень розвитку інфраструктури ринку платіжних карток; несумлінну конкуренцію (це стосується тарифної політики) з боку деяких банків та ін.» [19, с. 234].

Роль і місце операцій банків з платіжними картками сьогодні активно трансформуються під впливом діджитал-технологій, за допомогою інтернет-банкінгу клієнти керують самостійно власними картками в режимі онлайн – завдання банку тут забезпечувати технічну та організаційну можливість швидко здійснювати транзакції. В даному випадку до факторів, що негативно впливають на операції із платіжними картками, Сокольська О. відносить: «неякісний зв'язок та обмежені можливості авторизаційних центрів, слабе та застаріле програмне забезпечення» [39, с.45].

Однак, банки суттєво інвестують в оновлення та удосконалення програмного забезпечення, що значно зменшує негативний вплив зазначеного.

Краснов І. та Шевалдіна В. розмежовують фактори впливу на чотири групи: «політичні, економічні, соціальні та технологічні» [18, с. 77–82]. Політичні фактори чинять вплив на законодавчо-правову базу функціонування операцій банків із платіжними картками. Економічні формують можливості держателів карток підвищувати рівень дохідності, що опосередковує активізацію культури безготівкових розрахунків. Соціальні фактори включають стиль життя, що формує потреби клієнтів тощо. Технологічні фактори на сьогодні, на нашу думку, мають найбільш важливу роль, адже саме банківські комп'ютерні і телекомунікаційні діджитал-технології прискорюють розвиток та диверсифікацію операцій банків із платіжними картками.

1.2 Класифікація, технології здійснення та законодавче регулювання операцій банку з платіжними картками

Укладаючи договір з клієнтом банк зобов'язується відповідно до законодавчо визначеного порядку ідентифікувати його, відкрити рахунок та випустити електронний платіжний засіб, щоб виконувати операції із їх використанням за даним рахунком. У системі використання платіжних карток беруть участь власники банківських карток, банки-емітенти, торговельні мережі та заклади сфери послуг, банки-еквайри і процесингові центри.

Проте ключовим елементом у проведенні банком операцій з платіжними картками є саме останні, відповідно спочатку розглянемо їх класифікацію. Класифікувати картки міжнародних платіжних систем можна за суттєвим переліком ознак. Це пояснюється стрімким розвитком ринку банківських платіжних карток, збільшенням можливостей щодо їх використання та технологічних рішень у вигляді застосунків та платіжних платформ.

Аналіз наукової літератури дав змогу узагальнити класифікацію банківських платіжних карток за наступними критеріями (таблиця 1.2).

Таблиця 1.2 – Класифікація банківських платіжних карток

№ з.п.	Класифікаційний критерій	Види платіжних карток
1.	Матеріал виготовлення	Картонні, металеві, пластикові, віртуальні (токенізовані)
2.	Механізм розрахунків	Картки двосторонніх систем, картки багатосторонніх систем
3.	Функціональне призначення	Дебетові, кредитні
4.	Характер використання	Корпоративні, індивідуальні, сімейні, соціальні
5.	Спосіб запису інформації	Графічний, ембосування, штрих-код, магнітна смуга, чіп або мікросхема, лазерний запис
6.	Територіальна приналежність	Міжнародні, національні, локальні, автономні
7.	Час використання	Строкові, безстрокові
8.	Види пільг для власників	Стандартні, бізнес-картки, елітні (gold (золоті) чи platinum (платинові))

Джерело: складено на основі [3, 4, 9, 21, 28]

Провідним трендом на ринку платіжних карток є все більше поширення використання токенізованих карток. Під токенізованими платіжними картками розуміються «платіжні картки, створені в результаті заміни реквізитів фізичних платіжних карток на унікальні цифрові ідентифікатори, які використовуються для здійснення операцій із застосуванням смарт-пристроїв із функцією NFC, зокрема через платіжні сервіси Apple Pay, Google Pay, Garmin Pay тощо» [15].

Токенізована платіжна картка є віртуальною і знаходиться у смартфоні чи іншому пристрої на Android, а коли клієнти роблять розрахунки, то використовують спеціальні програми «електронного гаманця». Токени генеруються разово, вони не містять персональної інформації і опосередковано пов'язані з картою.

Операції банків з платіжними картками також можна класифікувати за різними ознаками (таблиця 1.3).

Таблиця 1.3 – Класифікація операцій банків із платіжними картками

№ з.п.	Класифікаційний критерій	Види операцій з платіжними картками
1.	Одержувачи послуг	операції для юридичних осіб операції для фізичних осіб
2.	Облік на балансі	операції, що обліковуються на балансових рахунках операції, що обліковуються на позабалансових рахунках
3.	Резидентність	операції з картками емітентів-резидентів операції з картками емітентів-нерезидентів
4.	Валюта	операції з картками в національній валюті операції з картками в іноземній валюті
5.	Тип платіжної системи	операції з картками локальних платіжних систем операції з картками міжнародних платіжних систем
6.	Технологічна схема проведення операцій	он-лайн (on-line) оф-лайн (off-line)
7.	Економічна суть	фінансові операції нефінансові операції

Джерело: складено на основі [3, 4, 9, 17, 21, 28]

Варто зупинитись на більш детальному розкритті диференціації операцій банків з платіжними картками за двома останніми в таблиці 1.3 критеріями

За видом технологічної схеми здійснення операцій із платіжними картками розмежовують:

– он-лайн операції – технологічна схема таких операцій передбачає наявність в процесі виконання операції безперервного телекомунікаційного зв'язку в режимі реального часу між терміналом (банкоматом), на якому виконується операція, та еквайром, а через нього з емітентом, де здійснюється авторизація цієї операції;

– оф-лайн операції – технологічна схема таких операцій не потребує в процесі виконання операції безперервного зв'язку в режимі реального часу з емітентом та еквайром. Оф-лайн можливий у системах, заснованих на паперовій технології: «одержувач ставить свій підпис на торговельному рахунку або іншому документі, що підготовлений торгівцем і є підтвердженням його дозволу дебетувати свій рахунок у банку. Потім торговельний рахунок скеровується емітенту картки як основа для виплати відповідної суми торгівці – кредитування його рахунку – і списання грошей з рахунку власника картки» [4].

Економічний зміст операцій з платіжними картками дає можливість виокремити з них фінансові та нефінансові операції (рисунок 1.2).

Рисунок 1.2 – Розподіл операцій банків з платіжними картками за їх економічний змістом (складено на основі [41])

Технологія функціонування безготівкових розрахунків полягає в наступному: для здійснення платежу клієнт повинен мати платіжну картку з позитивним балансом, або дозволеним кредитним лімітом, а торговець – мати укладений договір еквайрингу на виконання розрахунків за операціями із платіжними картками із банком-учасником платіжної системи, а також

забезпечити безперебійну роботу POS-терміналу для зв'язку із банком. Для здійснення розрахунків здійснюється авторизація, тобто процедура схвалення банком здійснення операції. Загальна схема карткових розрахунків передбачає наявність таких видів контрактів: «між торговельним підприємством та власником картки – щодо продажу товарів; між банком та торговельним підприємством – щодо згоди останнього прийняти картки для оплати; між банком та власником картки – щодо відшкодування банку суми, сплаченої торговому підприємству за операцією з платіжною картою» [41].

Процес розрахунку через банк-еквайр платіжною картою зображено на рисунку 1.3.

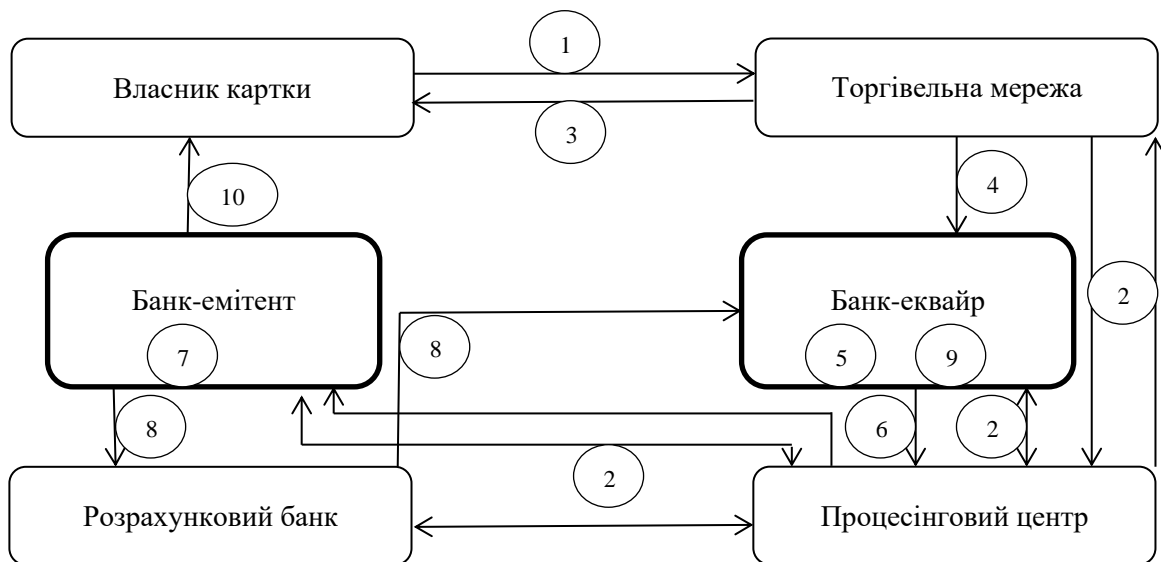

Рисунок 1.3 – Схема проведення розрахунків за допомогою платіжної картки
(складено на основі [41])

Схема проведення розрахунків за допомогою платіжної картки включає наступні кроки:

- 1 – клієнт банку обирає товар у торговельній мережі;
- 2 – клієнт розраховується платіжною картою: торговець зв'язується з процесінговим центром задля авторизації платіжної картки та отримує дозвіл на здійснення операції;

- 3 – торгівельна мережа виписує рахунок, видає товар разом з рахунком, повертає платіжну картку клієнту;
- 4 – торгівельна мережа передає в банк-еквайр звіт про розрахунки картками;
- 5 – банк-еквайр зараховує на рахунок торгівельної мережі кошти відповідно звіту про розрахунки картками з вирахуванням дисконту;
- 6 – банк еквайр через процесінговий центр виставляє вимогу банку-емітенту про сплату згідно звіту про розрахунки картками;
- 7 – банк-емітент списує кошти з рахунку клієнта згідно рахунка за товар та вимоги банку-еквайра;
- 8 – через розрахунковий банк банк-емітент перераховує суму на вимогу банку-еквайру;
- 9 – банк-емітент списує заборгованість за торгівельною мережею;
- 10 – клієнт банку отримує повідомлення про стан його рахунку.

Банківські установи, їх філії та відділення разом із платіжними системами часто проводять різноманітні просвітницькі акції, що спрямовані на підвищення фінансової грамотності та прищеплення клієнтам звички до безготівкової оплати рахунків у торгівельних мережах платіжною картою, навчають самообслуговуванню своїх фінансів та розширюють асортимент операцій, котрі можна здійснювати дистанційно із використанням платіжних карток.

Дослідження операцій із платіжними картками не буде повним без уточнення та характеристики ризиків, що пов'язані із їх веденням. Зазначимо, що ризики тут не є чимось кардинально новим, змістились лише акценти тих, котрі існують щодо традиційних методів оплати. Основні ризики здійснення безготівкових платежів наведено на рисунку 1.4

З точки зору клієнта найактуальнішим на сьогодні є ризик шахрайства з платіжними картками. Дієвим заходом з боку банку тут є підвищення контролю клієнт за його коштами через надання виписок по рахунку, запитів на

авторизацію через «фінансовий» мобільний номер, push-повідомлення у фінансовому застосунку у режимі online тощо.

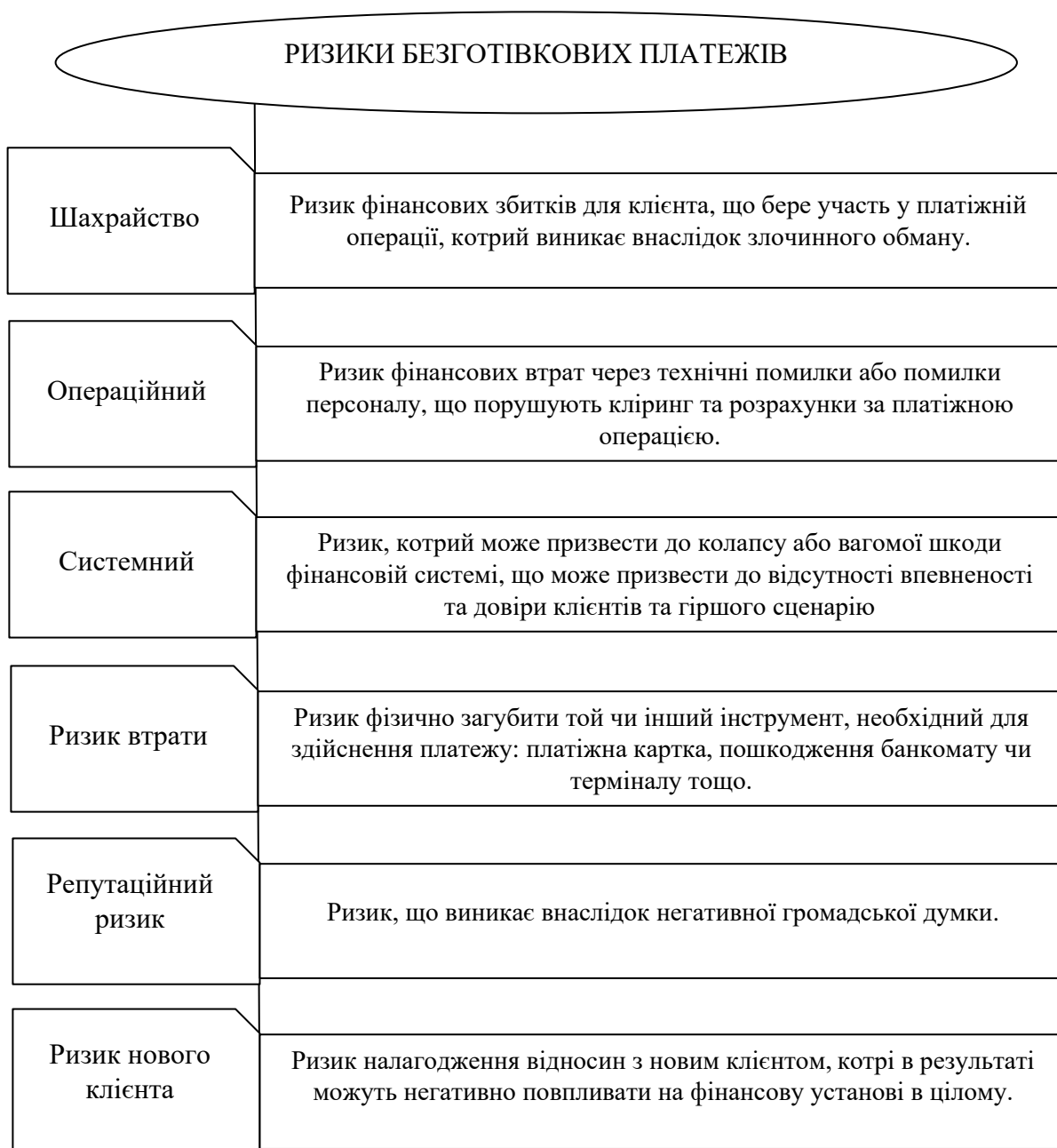

Рисунок 1.4 – Ризики здійснення безготівкових платежів із використанням платіжних карток (згруповано на основі [1, 19, 21, 38])

Нормативно-законодавча база в Україні, що регламентує операції банків із платіжними картками, розроблена у повній мірі у 2001 р., з додаванням оновлень та доповнень, та представлена Законами України «Про Національний

банк України», «Про банки і банківську діяльність», «Про платіжні послуги» та інші. Також є ряд підзаконних актів, зокрема, Положенням про порядок емісії та еквайрингу платіжних інструментів встановлено загальні вимоги НБУ до емісії банками, філіями іноземних банків електронних платіжних засобів; визначено порядок здійснення операцій з використанням електронних платіжних засобів.

Стаття 14 Закону «Про платіжні системи та переказ грошей в Україні» регламентує емісію електронних платіжних засобів у межах України, котра може проводитись виключно банками, які уклали договір із платіжною організацією відповідної платіжної системи та отримали дозвіл на виконання цих операцій. Нормативно-правові акти НБУ визначають «порядок проведення емісії електронних платіжних засобів та здійснення операцій із їх використанням, у тому числі обмеження щодо порядку емісії та здійснення операцій із їх використанням» [32].

Зазначимо, що регулятор постійно оновлює законодавчу базу щодо проведення банками операцій із платіжними картками, в силу того, що цей сегмент банківського ринку розвивається під впливом цифровізації дуже динамічно. Наприклад, Положенням про порядок емісії та еквайрингу платіжних інструментів встановлено, що «еквайр зобов'язаний ознайомити держателя платіжного інструменту з розміром власної комісійної винагороди за виконання платіжної операції (за наявності такої комісійної винагороди) безпосередньо перед ініціюванням такої операції. Держатель платіжного інструменту після отримання інформації про комісійну винагороду повинен мати змогу відмовитися від уже розпочатої платіжної операції» [32].

Крім того, НБУ посилив вимоги до еквайрів у частині виконання ними правил платіжних систем та вимог законодавства у сфері фінмоніторингу під час здійснення операцій з використанням платіжних карток. Зазначені вимоги зобов'язують надавати еквайру потрібну для виконання ним фінмоніторингу інформацію; визначають відповідальність за надання недостовірної інформації;

надають еквайру право відмовитися від підтримання ділових відносин з тими, хто не дотримується умов договору.

Також з квітня 2023 р. НБУ у межах виконання ним функції оверсайту фінансового ринку запровадив нову статистичну звітність про кредитові та дебетові перекази в Україні. Це відповідає підходам Європейського центрального банку та дозволяє не лише оцінити обсяги операцій з використанням платіжних карток, а ще й ініційованих безпосередньо із рахунків власників без їх використання (кредитові та дебетові перекази).

У статті 34 Закону «Про платіжні послуги», від 01.08.2022 р., визначено такі види платіжних інструментів:

- кредитовий трансфер – «із використанням якого виконується розпорядження платника на переказ коштів з його рахунку (кредитовий переказ) у межах банку або між банками» [33];

- прямий дебет – «із використанням якого виконується списання коштів із рахунку платника на підставі розпорядження отримувача коштів (дебетовий переказ) у межах банку або між банками» [33];

- електронні платіжні засоби – це переважно платіжні картки.

Отже, у сучасному світі платіжні картки та операції банків із ними є невід’ємною частиною фінансового життя суспільства. Важливим у подальшому розвитку банківництва є імплементація сучасних технологічних та цифрових карткових інновацій, за якими майбутнє.

2 Аналітико-практичні аспекти операцій банку з платіжними картками

2.1 Аналіз сучасного стану ринку платіжних карток в Україні та фінансово-господарської діяльності АТ КБ «ПриватБанк» у 2021-2023 рр.

Тенденції та динаміка розвитку ринку банківських платіжних карток сьогодні є показниками, що сигналізують про загальний ступінь розвиненості банківського сектору, фінансової грамотності та прихильності населення країни до модернових діджитал-технологій у розрахункових операціях. В результаті впливу карантинних обмежень ці технології набули пікової актуальності, адже в переважній більшості є дистанційними і безконтактними, тому банки пильну увагу зосереджують на вдосконаленні операцій з платіжними картками, з метою заохочення клієнтів використовувати їх розширені можливості в цифрових додатках, а також приваблювати нових клієнтів через емісію все більш функціональних платіжних засобів. На даний час в Україні спостерігається стійка тенденція розвитку ринку платіжних інструментів та нарощенні обсягів емісії платіжних карток (рисунок 2.1).

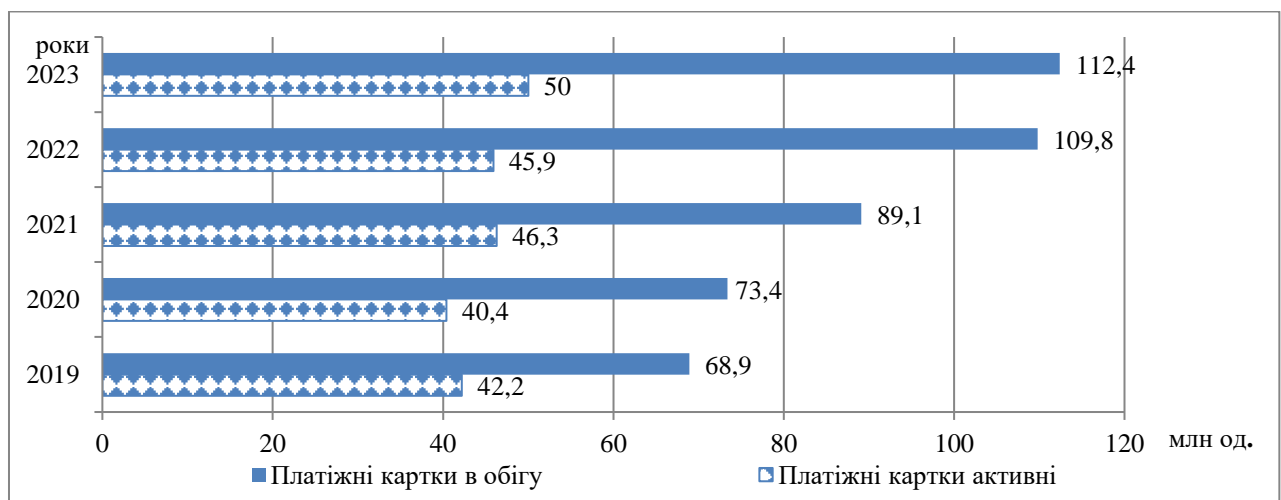

Рисунок 2.1 – Динаміка кількості платіжних карток, випущених українськими банками, у 2019-2023 рр. (побудовано на основі [27])

Упродовж останніх 5-ти років кількість платіжних карток зросла майже вдвічі, з 68,9 млн од. до 112,4 млн од., приріст склав 43,5 млн од. або 63,1%. Таким чином, в порівнянні з населенням країни в цілому, бачимо, що кожен – із малюками включно – має практично по 3 банківські картки. Однак це лише кількісний показник екстенсивного зростання, більш інформативним є статут платіжної картки як активної. Кількість активних карток також зросла з 42,2 млн од. у 2019 р. до 50 млн од. у 2023 р., тобто приріст склав лише 18,5%. Якісний показник інтенсивного використання платіжних карток можна виміряти через питому вагу активних платіжних карток (рисунок 2.2).

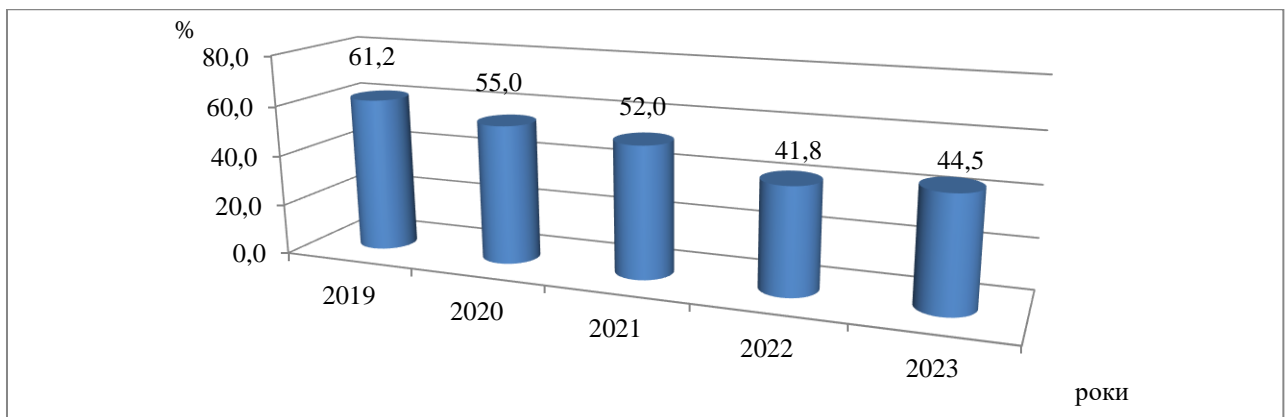

Рисунок 2.2 – Динаміка частки активних платіжних карток, випущених українськими банками, у 2019-2023 рр. (побудовано на основі [27])

Бачимо в цілому тенденцію скорочення, картки були випущені, проте не всі держателі їх використовують. Це може бути пов'язано із багатьма причинами. Зокрема, випусками нових соціальних карток для виплат, окремо за видами допомоги; нових карток до кожного депозиту тощо. Наприклад, у грудні 2021 р. відбулося зростання на 11% порівняно з листопадом кількості емітованих платіжних карток, спричинене запуском державної програми «ЄПідтримка», за якою відбувалось надання вакцинованим громадянам цільової допомоги від держави в безготівковій формі із використанням особливої платіжної картки «Соціальна». Проте навіть на фоні скорочення частки активних карток, їх кількість в порівнянні з населенням в цілому, знову ж таки свідчить, що кожен володіє як мінімум однією, а частина населення і двома

платіжними картками, котрі активно використовуються для платіжних операцій. І це другий параметр ринку, що характеризує рівень його розвитку.

Починаючи з пандемії за об'єктивних причин карантинних обмежень контактів банк-клієнт, клієнт-клієнт, безготівкові розрахунки з платіжними картками в Україні суттєво зросли. Зазначимо, що міжнародні платіжні системи MasterCard та Visa в Україні лідерами за обсягами операцій з використанням платіжних карток. Провідним трендом 2020 року на картковому ринку був активний перехід на безконтактні платежі та розрахунки в мережі Інтернеті. Водночас 2020 рік став переламним у платіжних звичках клієнтів. Так, середня сума операції при переказі між картками зменшилася на 10,3%, і становила 1444 грн, а середня сума операції в pos-терміналах – на 5%, і становила 229 грн. Таким чином, власники платіжних карток частіше використовують їх для покупок у магазинах. Також зросла до 338 грн сума середніх платежів в мережі Інтернет, зрештою, кожна третя операція з картокою у 2020 році здійснювалася в мережі Інтернет (36,5%). В умовах карантину та убезпечення від вірусу зросла і популярність безконтактних карток, смартфонів та NFC-пристроїв для безконтактних платежів. За 2020 рік платіжна інфраструктура також суттєво розширилась: мережа торговельних pos-терміналів зросла на понад 12% – до 375 тис., а кількість суб'єктів господарювання, що приймали платіжні картки, зросла на 36,1% – до 326,9 тисяч [27].

Відповідно власники платіжних карток, що отримують на них перерахування зарплати, соціальних виплат, інших доходів, вже не відчують нагальної потреби прямувати до банкоматів і одразу переводити в готівку, нараховані їм кошти, адже сплатити cashless за її допомогою стає все легше.

Упродовж наступних років досліджуваного періоду тенденція превалювання безготівкових розрахунків та дистанційного обслуговування зберігалась (таблиця 2.1).

Таблиця 2.1 – Динаміка показників ринку платіжних карток в Україні у 2021-2023 рр.

Показники	Роки			Відхилення, (+/-)	
	2021	2022	2023	2022	2023
Надавачі платіжних послуг (банки), од.	71	67	63	-4	-4
Кількість клієнтів, млн осіб	72,2	79,4	82,0	+7,2	+2,6
Кількість рахунків, млн од.	142,0	160,2	185,0	+18,2	+24,8
Клієнти, що обслуговуються дистанційно:					
- юридичні особи, млн од.	2,30	2,40	2,92	+0,10	+0,52
- питома вага,%	78,00	77,90	89,15	-0,10	+11,25
- фізичні особи, млн осіб	44,20	51,70	62,29	+7,50	+10,59
- питома вага,%	63,80	67,70	79,47	+3,90	+11,77
Обсяги операцій з використанням платіжних карток					
- кількість, млрд од.	5,373	5,599	7,912	+0,225	+2,313
- сума, млрд грн	3600,1	5058,2	6140,8	+1458,1	+1082,6
Використання платіжних карток міжнародних платіжних систем за кількістю:					
MasterCard, %	63,9	53,7	55,1	-10,2	+1,4
Visa, %	35,9	46,2	44,8	+10,3	-1,4
Інші, %	0,2	0,1	0,1	-0,1	0
Використання платіжних карток міжнародних платіжних систем за сумою:					
MasterCard, %	65,3	54,4	56,4	-10,9	+2
Visa, %	34,0	45,2	43,1	+11,2	-2,1
Інші, %	0,7	0,4	0,5	-0,3	+0,1
Структура операцій з платіжними картками за кількістю:					
- безготівкові операції	90,3	92,8	93,4	+2,4	+0,6
- отримання готівки	9,7	7,2	6,6	-2,4	-0,6
Структура операцій з платіжними картками за сумою:					
- безготівкові операції	61,0	68,1	62,9	+7,1	-5,2
- отримання готівки	39,0	31,9	37,1	-7,1	+5,2

Джерело: складено на основі [5].

Скорочення надавачів платіжних послуг відповідає скороченню кількості банків на ринку. Проте відмітити появу у 2023 р. нового прямого учасника платіжних систем, що діють на території України, а саме небанківської фінансової установи ТОВ «НоваПей». Одним із засновників її є ТОВ «НОВА ПОШТА» – лідер ринку поштових та кур'єрських послуг в Україні. Проте постійно зростає як кількість клієнтів, так і кількість відкритих ним рахунків.

Частки клієнтів, що обслуговуються дистанційно в розрізі юридичних та фізичних осіб, свідчить про однозначну перевагу даного виду обслуговування завдяки розвинутим діджитал-технологіям клієнт-банкінгу та за стосункам у смартфонах клієнтів. За кількістю обсяги операцій із використанням платіжних карток вимірюються в мільярдах, а от за сумою операцій оборот за картками становить вже трильйони гривень. Як вже відзначалось раніше, лідерами на ринку платіжних карток залишаються MasterCard та VISA, діє також створена НБУ національна платіжна система «Український платіжний простір». Відмітимо тенденцію зростання частки на ринку карток системи Visa за кількістю та сумою операцій у 2022 р., проте у 2023 р. відбулось падіння, хоча в цілому за досліджений період частка системи Visa за кількістю операцій та їх сумами зросла на 8,9% та 9,1% відповідно. У структурі операцій з платіжними картками за їх кількістю беззаперечно домінують безготівкові розрахункові операції з ними, частка операцій із зняття готівки скоротилась з 9,7% до 6,6%. Навіть під час війни українці надають перевагу безготівковим операціям, зі 100 операцій 92 із картками є безготівковими. Проте за сумами операцій на отримання готівки все ще припадає до третини всього обороту коштів за платіжними картками. З осені 2022 р. через перебої із електропостачанням непрацюючі банкомати та торгові термінали спричинили зростання потреби у готівці, відповідно, кількість сум зняття готівки з карток за появи такої можливості зросла.

Дані тенденції значною мірою зумовлені діями НБУ, як регулятора, в контексті реалізації обраного курсу цифрової трансформації, що передбачає послідовне скорочення частки обігу готівки та стимулювання ринку платіжних карток шляхом спрощення правил та порядку їх емісії та здійснення операцій з ними. НБУ розширив можливості використання бізнесом корпоративних платіжних карток, для фізичних осіб спростив процедури отримання картки довіреною особою, розширив можливості ведення операцій з картками за допомогою хмарних сервісів, обладнання для яких розміщено на території розвинутих країн. Слід наголосити на високому рівні концентрації певних

банків в структурі ринку платіжних карток. Зокрема, лідерами за кількістю є АТ КБ «ПриватБанк» (43,9%), АТ «УНІВЕРСАЛ БАНК» (15,8%) та АТ «Ощадбанк» (14,3%). У 2023 р. сукупна їх частка склала 74% у загальній кількості випущених платіжних карток. Далі за часткою йдуть АТ «Райффайзен Банк» та АТ «ПУМБ» [15]. Зростає і кількість активних токенизованих платіжних карток. Так, у 2021 р. токенизованою була кожна сьома картка, у 2022 р. кожна шоста, а у 2023 вже кожна четверта, тобто можемо зробити висновок про зростання цифрової грамотності користувачів платіжних карток і поступового надання ним переваги безконтактним платежам [13,14,15]. У 2023 р. більшість операцій з емітованими українськими банками картками були безготівковими, з них в Україні проведено 91,9% за кількістю операцій та 90,4% за сумами операцій з картками. Відповідно, за межами України зросла частка операцій з емітованими українськими банками картками і склала 8,1% за кількістю операцій та 9,6% за сумами операцій з картками. Для порівняння у довоєнному 2021 р. частка операцій за кордоном була на рівні 3,8% та 3,7% відповідно. Збільшення операцій за кордоном зумовлене значною кількістю українців, котрі через війну залишили Україну. Позитивна динаміка використання платіжних карток підтверджує те, що інфраструктура України забезпечує стаке обслуговування безготівкових операцій з картками та дає змогу зберігати довіри українців до безготівкових розрахунків.

Головними фактори, що стимулюють банки розвивати цей напрям діяльності є: «збільшення попиту: популярність безготівкових платежів та онлайн-шопінгу збільшують попит на платіжні картки серед споживачів; конкуренція на ринку фінансових послуг: щоб залучити нових клієнтів та «втримати» дійсних, банки мусять активно розвивати нові продукти та послуги, серед яких чільне місце займають саме платіжні картки; зручність та швидкість здійснення платежів; комісійний дохід від обробки транзакцій, тобто розвиток карток — це потенційне джерело отримання банками прибутку; технологічний прогрес та впровадження нововведень у платіжний сегмент, наприклад, NFC-технології» [42].

Далі розглянемо функціонування окремого банку та особливості здійснення ним операцій із платіжними картками на прикладі АТ КБ «ПриватБанк». АТ КБ «ПриватБанк» є найбільшим вітчизняним банком, що стимулює рух країни вперед. У сьогоднішні надзвичайно складні часи банк залишається стабільним та виступає надійним партнером для обслуговування фінансових справ клієнтів. Банку довіряють понад 19 мільйонів клієнтів – юридичних та фізичних осіб, і щодня банк «бере і робить» все, аби зміцнити довіру своїх клієнтів.

АТ КБ «ПриватБанк» – це універсальний банк із стратегічним спрямуванням діяльності на роздрібний сегмент, який активно працює із малим та середнім бізнесом, вибірково співпрацює із корпоративним бізнесом. Банк провадить свою діяльність відповідно до ліцензії НБУ з березня 1992 року. У 2023 році банк мав 8 філій і 1200 відділень по Україні, а також філію на Кіпрі, що менше ніж у 2021 році – 20 філій та 1475 відділень. Менше з тим, незважаючи на скорочення, банк володіє достатньо розгалуженою мережею відділень, банкоматів та терміналів самообслуговування.

З 30.04.2019 року держава в особі Мінфіну України, є єдиним акціонером АТ КБ «ПриватБанк» котрому належать усі акції банку. Стратегічною метою діяльності даного банку є формування якісного портфеля кредитів фізичних осіб і кредитів малому та середньому бізнесу. Також зазначимо, що банківська установа має потужну та інноваційну платформу для транзакцій «Приват24», за допомогою якої банк ефективно обслуговує операції із ведення рахунків своїх клієнтів, а також дає можливість заробити вагомі комісійні доходи за обслуговування. Завдяки унікальній за своєю технологічністю платформі системи PrivatMoney АТ КБ «ПриватБанк» є надійним партнером міжнародних організацій по виплаті благодійної допомоги: Міжнародний комітет Червоного Хреста, Агентство ООН у справах біженців в Україні, Товариство Червоного Хреста, «Людина в Біді». Співпраця АТ КБ «ПриватБанк» із міжнародними організаціями підтримує швидкість та прозорість виплат для українців в цей складний і повний випробувань час.

Поточні актуальні рейтинги АТ КБ «ПриватБанк» наведені в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2 – Актуальні рейтинги АТ КБ «ПриватБанк»

№ з.п.	Вид	Значення
	Standard Rating	
1	Довгостроковий рейтинг за національною шкалою	uaAA
2	Короткостроковий кредитний рейтинг	uaK1
3	Рейтинг депозитів	ua.1
	Fitch Ratings	
4	Довгостроковий рейтинг за національною шкалою	AA (ukr)/Stable
5	Рейтинг стійкості	ccc-
6	Довгостроковий рейтинг РДЕ в іноземній валюті	CCC-
7	Довгостроковий рейтинг РДЕ в національній валюті	CCC
8	Короткостроковий рейтинг РДЕ в іноземній валюті	C
9	Рейтинг підтримки	WD
10	Рівень підтримки довгострокового РДЕ	WD
	Moody's (рейтинги визначаються на основі публічної інформації)	
11	Базова оцінка кредитоспроможності (BCA)	ca
12	Скоригована базова оцінка кредитоспроможності (Adjusted BCA)	ca
13	Довгострокові депозити (іноземна валюта)	Сaa3
14	Довгострокові депозити (національна валюта)	Сaa3
15	Довгострокова оцінка ризику контрагента	Сaa3(cr)
16	Довгостроковий рейтинг ризику контрагента (іноземна валюта)	Сaa3
17	Довгостроковий рейтинг ризику контрагента (національна валюта)	Сaa3

Джерело: складено на основі [34]

АТ КБ «ПриватБанк» є частиною критичної інфраструктури та має унікальне значення для вітчизняної економіки, виступає одним з найбільш динамічних кредиторів та є одним з найбільших платників податків і дивідендів до бюджету держави. Банк кредитує бізнес, робить вагомий внесок у продовольчу безпеку та відновлення економіки країни. З часу проведення «націоналізації та докапіталізації на суму 155 млрд грн у 2016 році банк вже сплатив державі 168,3 млрд грн дивідендів і податку на прибуток, включаючи авансові внески частини дивідендів і податку на прибуток за підсумками 2023 року» [37].

Банк забезпечує надійні сервіси за допомогою цифрової та фізичної інфраструктури, відіграє надважливу роль щодо забезпечення фінансової стабільності України. З іншого боку, обслуговуючи платіжні операції

підприємців та громадян банк володіє диверсифікованим джерелом доходу та опорою для вітчизняної економіки. До того ж АТ КБ «ПриватБанк» залишається на інноваційному шляху і завдяки його новим інноваційним сервісам в Україні нестримно зростають обсяги платежів через смартфони.

У таблиці 2.3 подано основні показники діяльності банку за 2021-2023 рр.

Таблиця 2.3 – Динаміка показників діяльності АТ КБ «ПриватБанк» у 2021-2023 рр.

Показники	Роки			Абсолютне відхилення		Відносне відхилення	
	2021	2022	2023	2022/ 2021	2023/ 2022	2022/ 2021	2023/ 2022
Чисті активи, млн грн	407 257	549 739	685 063	+142 482	+135 324	+34,99	+24,62
Кредити надані, млн грн	70 193	71 416	95 638	+1 223	+24 221	+1,74	+33,92
Кошти клієнтів, млн грн	321 705	464 872	549 687	+143 166	+84 815	+44,50	+18,24
Власний капітал, млн грн	66 615	57 843	83 294	-8 771	+25 451	-13,17	+44,00
Зобов'язання, млн грн	340 642	491 895	601 769	+151 253	+109 873	+44,40	+22,34
Чистий прибуток, млн грн	35 050	30 252	37 765	-4 798	+7 512	-13,69	+24,83
ROE, %	52,62	52,30	45,34	-0,32	-6,96	-0,60	-13,31
ROA, %	8,61	5,50	5,51	-3,10	+0,01	-36,06	+0,17
Мультиплікатор капіталу	6,11	9,50	8,22	+3,39	-1,28	+55,45	-13,46
Чистий процентний спред, %	8,38	8,46	10,30	+0,08	+1,84	+0,93	+21,77

Джерело: складено на основі [24]

Досліджений період функціонування банку майже повністю весь проходив в умовах дії воєнного стану, до нього – через пандемію в умовах карантинних обмежень, відповідно сам факт того, що банк не збанкрутував вже є позитивним. Як бачимо з показників у таблиці 2.3 АТ КБ «ПриватБанк» не те, що не збанкрутував, а навпаки нарощує обсяги активів, власного капіталу та отримує позитивний фінансовий результат – прибуток. Позитивними також є якісні показники роботи банку, такі як рентабельність активів та капіталу, хоча вони дещо скоротились на кінець дослідженого періоду. Мультиплікатор капіталу, навпаки, зріс у 2022 р., а вже у 2023 р. дещо скоротився. А от чистий

процентний спред демонструє чітку тенденцію зростання, що свідчить про підвищення ефективності процентної політики банку.

Для ґрунтового аналізу діяльності АТ КБ «ПриватБанк» сформуємо таблиці на основі даних наглядової статистики НБУ [27] та річної фінансової звітності банку (Додатки А, Б, В), у яких проведемо аналіз динаміки та структури власного капіталу, активів та зобов'язань банку (таблиці 2.4 – 2.8).

Таблиця 2.4 – Склад та структура статей активів АТ КБ «ПриватБанк» у 2021-2023 рр.

Активи	Роки					
	2021		2022		2023	
	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%
Грошові кошти та їх еквіваленти	28 118	6,90	40 567	7,38	79 648	11,63
у т.ч. готівкові кошти	21 027	5,16	25 070	4,56	25 841	3,77
у т.ч. кошти в НБУ	6 968	1,71	15 947	2,90	54 314	7,93
Фінансові активи, що обліковуються через прибуток або збиток	93 096	22,86	95 716	17,41	100 376	14,65
у т.ч. що рефінансуються НБУ	93 096	22,86	95 716	17,41	100 376	14,65
Кошти в інших банках	25 840	6,34	60 234	10,96	75 061	10,96
Кредити та заборгованість клієнтів	70 193	17,24	71 416	12,99	95 638	13,96
Кредити та заборгованість юридичних осіб	18 538	4,55	28 194	5,13	35 491	5,18
Кредити та заборгованість фізичних осіб	51 655	12,68	43 222	7,86	60 147	8,78
Цінні папери, які обліковуються за справедливою вартістю	129 074	31,69	143 920	26,18	171 471	25,03
у т.ч. що рефінансуються НБУ	129 073	31,69	143 918	26,18	171 468	25,03
Цінні папери, які обліковуються за амортизованою собівартістю	26 320	6,46	100 242	18,23	133 798	19,53
у т.ч. що рефінансуються НБУ	26 212	6,44	100 126	18,21	133 798	19,53
Інвестиції в асоційовані та дочірні компанії	30	0,01	30	0,01	30	0,01
Інвестиційна нерухомість	1 989	0,49	2 155	0,39	2 340	0,34
Дебіторська заборгованість щодо поточного податку на прибуток	9 978	2,45	12 051	2,19	4	0,00
Відстрочений податковий актив	0	0,00	1 100	0,20	401	0,06
Основні засоби та нематеріальні активи	7 362	1,81	6 617	1,20	6 690	0,98
Інші фінансові активи	13 429	3,30	14 097	2,56	18 192	2,66
Інші активи	1 828	0,45	1 593	0,29	1 415	0,21
Чисті активи, усього	407 257	100	549 739	100	685 063	100

Джерело: складено на основі [24]

З наведеного в таблиці 2.4 бачимо, що активи банку за досліджений період постійно зростали і значно зросли в цілому за період: на 277 806 млн грн або на 68,2%. Динаміка активів банку наведена на рисунку 2. 3.

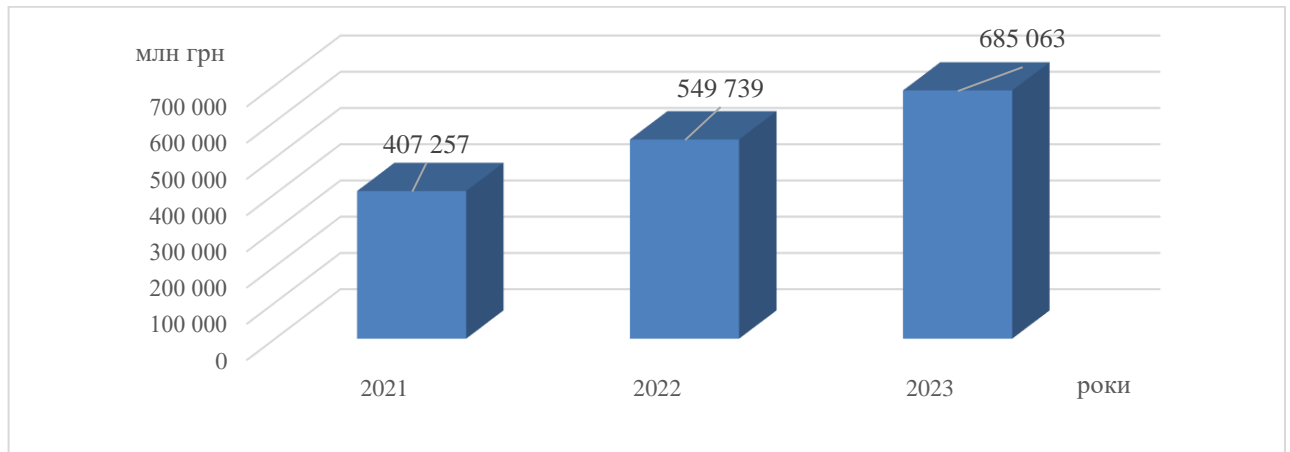

Рисунок 2.3 – Динаміка активів АТ КБ «ПриватБанк» за 2021-2023 рр.

У структурі активів АТ КБ «ПриватБанк» найбільшу питому вагу протягом дослідженого періоду займають інвестиції в цінні папери. Сукупний портфель цінних паперів банку за всіма їх групами становив: у 2021 р. – 61,02%, у 2022 р. – 61,83%, у 2023 р. – 59,21%. Кредитний портфель банку є суттєво меншим і займав: у 2021 р. – 17,24%, у 2022 р. – 12,99%, у 2023 р. – 13,96%. Далі за розміром питомої ваги йдуть коти і інших банках та грошові кошти та їх еквіваленти. Частки цих статей активах коливається по роках в діапазоні 6-11%, слід відмітити її зростання на кінець досліджуваного періоду.

Динаміка змін складових та структури активів АТ КБ «ПриватБанк» наведена в таблиці 2. 5. Відповідно до головного тренду усіх активів банку практично усі складові активів зростали. Зменшувались у 2022 р. лише такі статті: кредити та заборгованість фізичних осіб на 8 433 млн грн або на 16,3%; основні засоби та нематеріальні активи на 745 млн грн або на 10,1%; інші активи на 235 млн грн або на 12,9%. Зменшувались у 2023 р. лише такі статті: дебіторська заборгованість щодо поточного податку на прибуток на 12 048 млн грн або на 20,8%; відстрочений податковий актив на 699 млн грн або на 63,6%; інші активи на 178млн грн або на 11,2%.

Таблиця 2.5 – Динаміка змін складових та структури активів АТ КБ «ПриватБанк» у 2021-2023 рр.

Активи	Абсолютне відхилення, млн грн		Відносне відхилення, %		Зміна в структурі, %	
	2022/ 2021	2023/ 2022	2022/ 2021	2023/ 2022	2022/ 2021	2023/ 2022
Грошові кошти та їх еквіваленти	+12 449	+39 081	+44,3	+96,3	+0,48	+4,25
у т.ч. готівкові кошти	+4 043	+771	+19,2	+3,1	-0,60	-0,79
у т.ч. кошти в НБУ	+8 979	+38 367	+128,9	+240,6	+1,19	+5,03
Фінансові активи, що обліковуються через прибуток або збиток	+2 620	+4 660	+2,8	+4,9	-5,45	-2,76
у т.ч. що рефінансуються НБУ	+2 620	+4 660	+2,8	+4,9	-5,45	-2,76
Кошти в інших банках	+34 394	+14 828	+133,1	+24,6	+4,61	0
Кредити та заборгованість клієнтів	+1 223	+24 221	+1,7	+33,9	-4,24	+0,97
Кредити та заборгованість юридичних осіб	+9 657	+7 297	+52,1	+25,9	+0,58	+0,05
Кредити та заборгованість фізичних осіб	-8 433	+16 925	-16,3	+39,2	-4,82	+0,92
Цінні папери, які обліковуються за справедливою вартістю через інший сукупний дохід	+14 846	+27 551	+11,5	+19,1	-5,51	-1,15
у т.ч. що рефінансуються НБУ	+14 845	+27 550	+11,5	+19,1	-5,51	-1,15
Цінні папери, які обліковуються за амортизованою собівартістю	+73 923	+33 556	+280,9	+33,5	+11,77	+1,30
у т.ч. що рефінансуються НБУ	+73 914	+33 672	+282,0	+33,6	+11,78	+1,32
Інвестиції в асоційовані та дочірні компанії	0	0	0	0	0	0
Інвестиційна нерухомість	+166	+185	+8,3	+8,6	-0,10	-0,05
Дебіторська заборгованість щодо поточного податку на прибуток	+2 074	-12 048	+20,8	-100,0	-0,26	-2,19
Відстрочений податковий актив	+1 100	-699	+100	-63,6	+0,20	-0,14
Основні засоби та нематеріальні активи	-745	+72	-10,1	+1,1	-0,60	-0,23
Інші фінансові активи	+668	+4 094	+5,0	+29,0	-0,73	+0,09
Інші активи	-235	-178	-12,9	-11,2	-0,16	-0,08
Чисті активи, усього	+142 482	+135 324	+35,0	+24,6	0	0

Джерело: складено на основі [24]

Найбільших змін у структурі активів зазнали: цінні папери, які обліковуються за амортизованою собівартістю, частка яких зросла у 2022 р. на 11,78% та на 1,3% у 2023 р.; фінансові активи, що обліковуються через прибуток або збиток, частка яких скоротилась у 2022 р. на 5,45% та на 2,76% у 2023 р.; а також цінні папери, які обліковуються за справедливою вартістю через інший сукупний дохід, частка яких скоротилась у 2022 р. на 5,51% та на 1,15% у 2023 р. В цілому це були зміни в середині портфеля цінних паперів, перерозподіл питомої ваги між їх групами. Суттєво зросла частка коштів в НБУ: у 2022 р. на 1,19% та на 5,03% у 2023 р. Частка кредитів скоротилась на

4,24% у 2022 р., і зросла на 0,97% у 2023 р. Далі проаналізуємо динаміку зобов'язань АТ КБ «ПриватБанк», що позиковими джерелами формування ресурсів банку (таблиця 2.6).

Таблиця 2.6 – Склад та структура статей зобов'язань АТ КБ «ПриватБанк» у 2021-2023 рр.

Активи	Роки					
	2021		2022		2023	
	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%
Кошти банків	3	0,0006	0,3	0,0001	0,5	0,0001
Кошти клієнтів	321 705	78,99	464 872	84,56	549 687	80,24
у т.ч. кошти юридичних осіб	95 090	23,35	130 327	23,71	157 329	22,97
у т.ч. кошти на вимогу	82 583	20,28	116 118	21,12	144 633	21,11
у т.ч. кошти фізичних осіб	226 373	55,58	333 937	60,74	391 514	57,15
у т.ч. кошти на вимогу	136 602	33,54	243 427	44,28	314 202	45,86
Боргові цінні папери, емітовані банком	2,4	0,0006	2,5	0,0005	2,6	0,0004
Інші залучені кошти	328	0,08	568	0,10	3 088	0,45
Зобов'язання щодо поточного податку на прибуток	0	0,00	2 982	0,54	25 790	3,76
Відстрочені податкові зобов'язання	159	0,04	0	0	0	0
Резерви за зобов'язаннями	3 650	0,90	5 803	1,06	5 438	0,79
Інші фінансові зобов'язання	10 618	2,61	13 222	2,41	13 064	1,91
Інші зобов'язання	3 949	0,97	4 140	0,75	4 383	0,64
Субординований борг	227	0,06	305	0,06	317	0,05
Усього зобов'язань	340 642	83,64	491 895	89,48	601 769	87,84
Усього пасивів	407 257	100	549 739	100	685 063	100

Джерело: складено на основі [24]

У зобов'язаннях бачимо той самий тренд, що й в активах: зобов'язання зростали в цілому за період: на 261 126 млн грн або +76,7%. Динаміка зобов'язань наведена на рисунку 2.4.

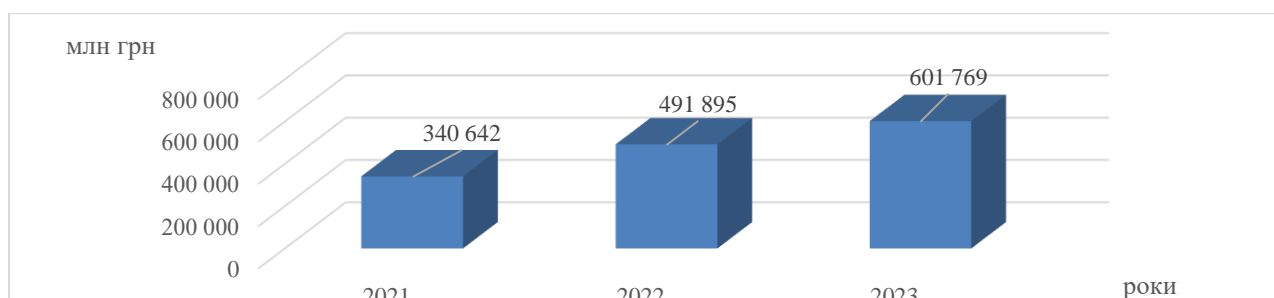

Рисунок 2.4 – Динаміка зобов'язань АТ КБ «ПриватБанк» за 2021-2023 рр.

Загалом питома вага зобов'язань банку (таблиця 2.7) становить 83-89% усіх пасивів, і слід відмітити, що вона зросла в цілому за період з 83,64% у 2021 р. до 89,48% у 2022 р. та дещо скоротилась до 87,84% у 2023 р.

Таблиця 2.7 – Динаміка змін складових та структури зобов'язань АТ КБ «ПриватБанк» у 2021-2023 рр.

Активи	Абсолютне відхилення, млн грн		Відносне відхилення, %		Зміна в структурі, %	
	2022/ 2021	2023/ 2022	2022/ 2021	2023/ 2022	2022/ 2021	2023/ 2022
Кошти банків	-2,2	+0,2	-87,0	+47,7	-0,0006	0
Кошти клієнтів	+143 166	+84 815	+44,5	+18,2	+5,57	-4,32
у т.ч. кошти юридичних осіб	+35 238	+27 002	+37,1	+20,7	+0,36	-0,74
у т.ч. кошти на вимогу	+33 535	+28 514	+40,6	+24,6	+0,84	-0,01
у т.ч. кошти фізичних осіб	+107 564	+57 577	+47,5	+17,2	+5,16	-3,59
у т.ч. кошти на вимогу	+106 826	+70 774	+78,2	+29,1	+10,74	+1,58
Боргові цінні папери	+0,1	+0,1	+4,2	+4,0	-0,0001	-0,0001
Інші залучені кошти	+239	+2 520	+72,9	+443,8	+0,02	+0,35
Зобов'язання щодо поточного податку на прибуток	+2 982	+22 808	+100	+764,8	+0,54	+3,22
Відстрочені податкові зобов'язання	-159	0	-100	0	-0,04	0
Резерви за зобов'язаннями	+2 153	-366	+59,0	-6,3	+0,16	-0,26
Інші фінансові зобов'язання	+2 605	-159	+24,5	-1,2	-0,20	-0,50
Інші зобов'язання	+191	+243	+4,8	+5,9	-0,22	-0,11
Субординований борг	+77	+12	+34,1	+3,9	0	-0,01
Усього зобов'язань	+151 253	+109 873	+44,4	+22,3	+5,83	-1,64
Усього пасивів	+142 482	+135 324	+35,0	+24,6	0	0

Джерело: складено на основі [24]

Відповідно до головного тренду усіх зобов'язань банку практично усі складові зобов'язань зростали. Зменшувались у 2022 р. лише такі статті: кошти банків на 2,2 млн грн або на 87%; відстрочені податкові зобов'язання на 159 млн грн або на 100%. Зменшувались у 2023 р. лише такі статті: резерви за зобов'язаннями на 366 млн грн або на %; відстрочений податковий актив на 699 млн грн або на 63,6%; інші фінансові зобов'язання на 159 млн грн або на 1,2%.

У структурі зобов'язань АТ КБ «ПриватБанк» (рисунок 2.5) найбільшу частку займають кошти клієнтів, в складі яких протягом усього періоду переважали кошти фізичних осіб відповідно до стратегічної мети діяльності даного банку.

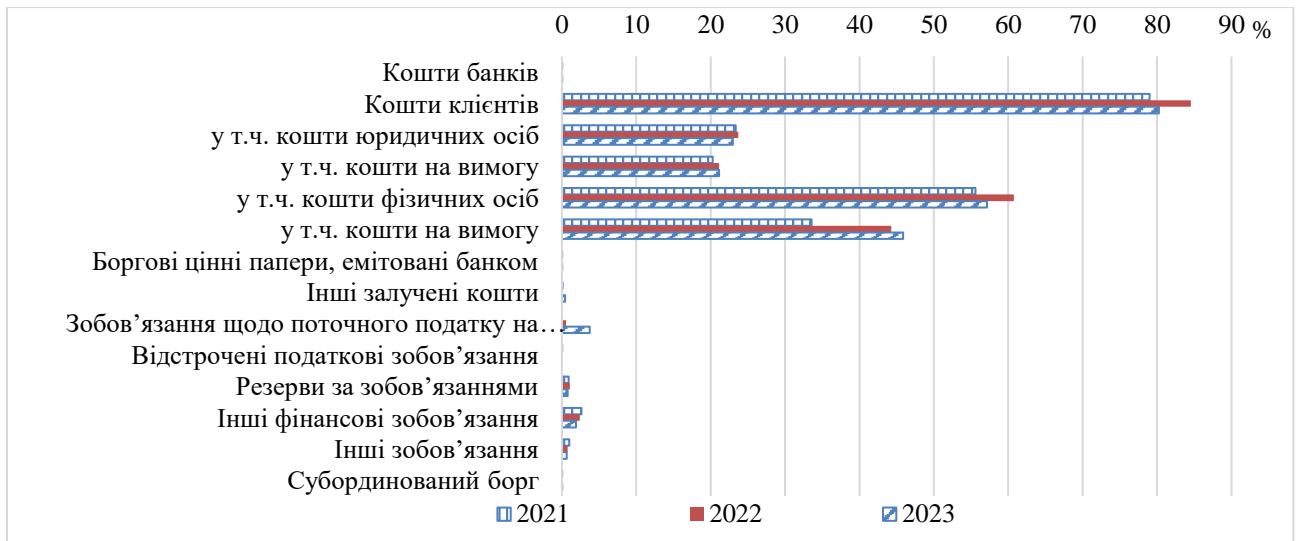

Рисунок 2.5 – Динаміка питомої ваги зобов'язань у загальних пасивах АТ КБ «ПриватБанк» у 2021-2023 рр.

Найбільших змін у структурі зобов'язань зазнали кошти клієнтів, частка яких у 2022 р. зросла на 5,57%, а у 2023 р. скоротилась на 4,32%. Далі розглянемо склад та структуру власного капіталу АТ КБ «ПриватБанк» (таблиця 2.8 та рисунок 2.6).

Таблиця 2.8 – Динаміка власного капіталу АТ КБ «ПриватБанк» за 2021-2023 рр.

Власний капітал	Роки, млн грн			Абсолютне відхилення, млн грн		Відносне відхилення, %	
	2021	2022	2023	2022/2021	2023/2022	2022/2021	2023/2022
Статутний капітал	206 060	206 060	206 060	0	0	0	0
Емісійні різниці	23	23	23	0	0	0	0
Резервні та інші фонди банку	9 696	11 449	12 958	+1 753	+1 510	+18,1	+13,2
Резерви переоцінки	8 083	(2 994)	8 882	-11 077	+11 876	-137,0	+396,7
Непокритий збиток	(157 247)	(156 694)	(144 629)	+553	+12 065	-0,4	-7,7
Усього власного капіталу	66 615	57 843	83 294	-8 771	+25 451	-13,2	+44,0

Джерело: складено на основі [24]

З таблиці 2.8 бачимо, що власний капітал банку в цілому за період зріс: на 16 680 млн грн або 25,0%, проте слід відмітити, що у 2022 році він скоротився на 8 771 млн грн або на 13,2%, а вже у 2023 році суттєво зріс вже на 25 451 млн грн або на 44,0%. Негативним явищем є наявність у складі власного капіталу непокритого збитку, що зменшує загальну капіталізацію АТ КБ «ПриватБанк».

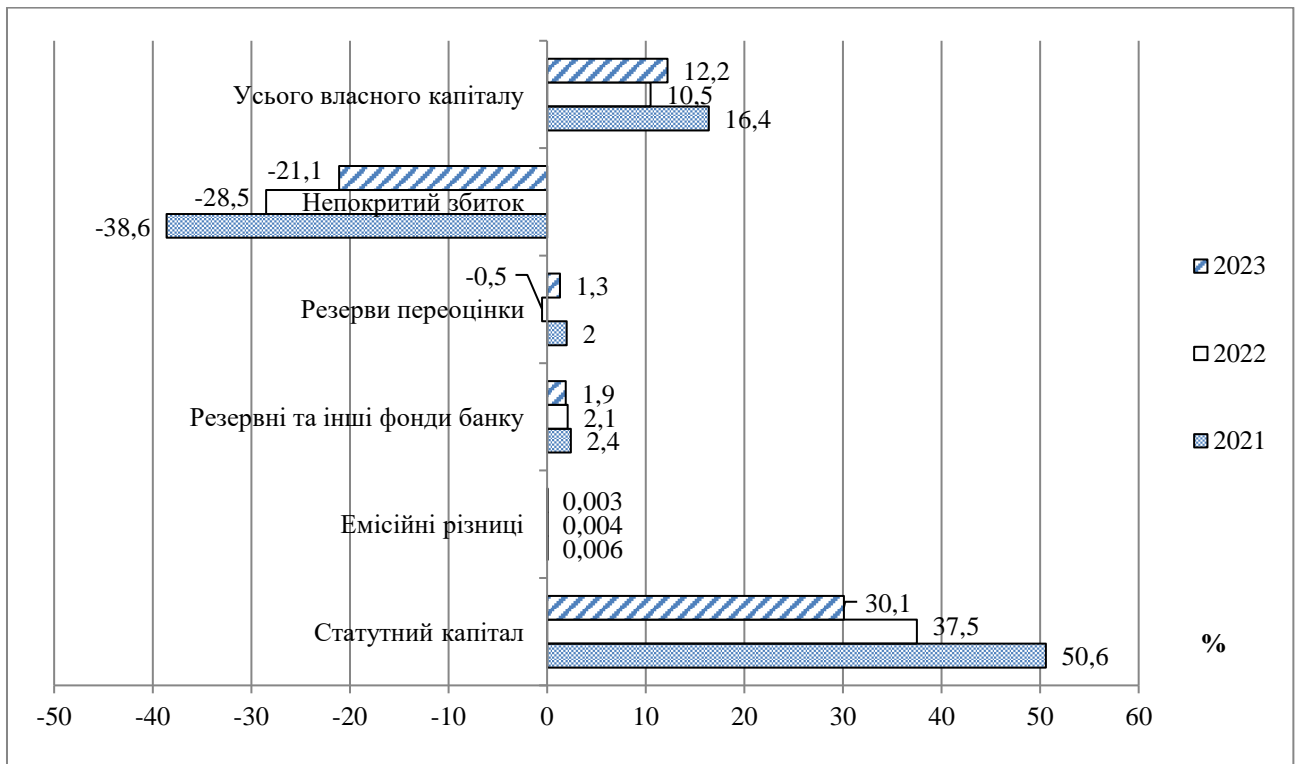

Рисунок 2.6 – Динаміка структури власного капіталу АТ КБ «ПриватБанк» у 2021-2023 рр.

Як видно з рисунку 2.6 непокритий збиток складає майже 2/3 від статутного капіталу, і це дає підстави для негативної оцінки ситуації із капіталізацією банку. Проте позитивним є поступове зменшення суми та частки непокритого збитку у структурі власного капіталу банку.

Відповідно до свого статуту АТ КБ «ПриватБанк» має основною метою отримання прибутку, отже динаміку проаналізуємо його фінансових результатів протягом останніх трьох років (таблиця 2.9 та рисунок 2.7).

Відмітимо позитивну динаміку зростання доходів банку: на 43,8% у 2022 р. та на 38,8% у 2023 р.

Таблиця 2.9 – Динаміка доходів, витрат та фінансових результатів АТ КБ «ПриватБанк» за 2021-2023 рр.

Показник, млн грн	Роки			Абсолютне відхилення, млн грн		Відносне відхилення, %	
	2021	2022	2023	2022/2021	2023/2022	2022/2021	2023/2022
1	2	3	4	5	6	7	8
Чистий процентний дохід	29 317	39 917	59 621	+10 600	+19 704	+36,2	+49,4
Чистий комісійний дохід	23 217	20 440	24 439	-2 777	+3 999	-12,0	+19,6
Торговий результат	(3 390)	9 505	13 756	+12 895	+4 251	+380,3	+44,7
Інші операційні доходи	1 370	2 759	3 075	+1 389	+316	+101,4	+11,5
Інші доходи	424	612	746	+188	+135	+44,4	+22,0
Всього доходів	50 938	73 233	101 638	+22 296	+28 404	+43,8	+38,8
Відрахування до резервів	(5 699)	16 266	4 500	+21 965	-11 767	-385,4	-72,3
Адміністративні та інші операційні витрати	21 569	22 230	24 373	+661	+2 142	+3,1	+9,6
Всього витрат	15 870	38 497	28 872	+22 626	-9 624	+142,6	-25,0
Прибуток/(збиток) до оподаткування	35 067	34 737	72 765	-331	+38 029	-0,9	+109,5
Витрати на податок на прибуток	17	4 484	35 001	+4 467	+30 516	+26754,2	+680,5
Чистий прибуток	35 050	30 252	37 765	-4 798	+7 512	-13,7	+24,8

Джерело: складено на основі [24]

Натомість витрати банку коливались: у 2022 р. вони зросли на 142,6% та вже у 2023 р. скоротились на 25%. І це дало банку змогу отримати та наростити додатній фінансовий результат – прибуток.

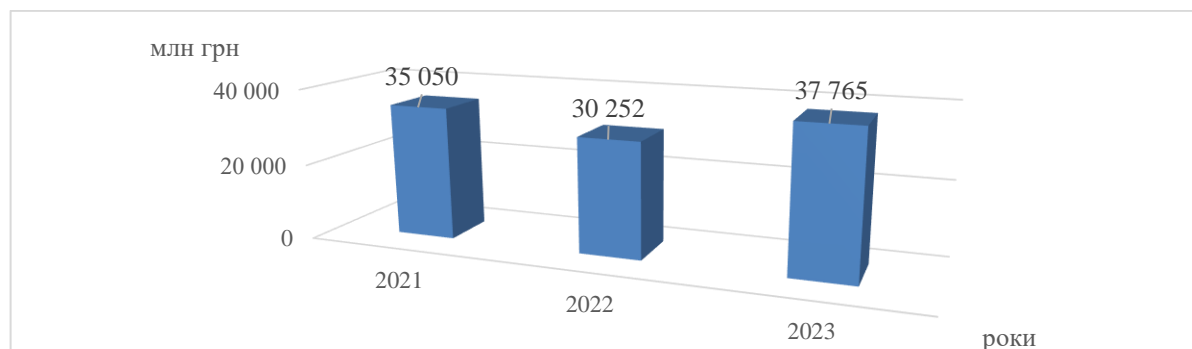

Рисунок 2.7 – Динаміка чистого прибутку АТ КБ «ПриватБанк» у 2021-2023 рр.

Динаміка чистого прибутку банку демонструє його зменшення у 2022 р. на 4 798 млн грн або на 13,7%, що обумовлено суттєвим приростом обсягу витрат під впливом початку військових дій на території країни. Проте вже у 2023 р. чистий прибуток знову зріс на 7 512 млн грн або на 24,8%.

У таблиці 2.10 наведено показники дотримання банком пруденційних нормативів НБУ [22, 30].

Таблиця 2.10 – Дотримання АТ КБ «ПриватБанк» пруденційних нормативів НБУ у 2021-2023 рр.

Назва нормативу	Нормативне значення	Роки			Відхилення	
		Станом на 01.01.2022	Станом на 01.01.2023	Станом на 01.01.2024	2022/2021	2023/2022
Нормативи капіталу:						
H1	200 млн грн.	40 843	54 523	64 843	13681	10320
H2	не менше 10%	18,33	23,78	21,75	5,46	-2,03
H3	не менше 7%	9,17	11,90	10,88	2,73	-1,02
Нормативи ліквідності:						
NSFR	з 1.10.21 -90%; з 1.04.22 -100%	156,57	182,24	185,21	25,68	2,97
LCR - коефіцієнт покриття ліквідністю:						
LCR _{BB}	мінімум 100%	258,85	311,01	462,83	52,16	151,82
LCR _{IB}		200,36	260,14	266,09	59,78	5,95
Нормативи кредитного ризику:						
H7	не більше 25%	8,01	6,37	5,47	-1,64	-0,90
H8	не більше 800%	0	0	0	0	0
H9	не більше 5%	0,085	0,004	0,004	-0,080	-0,001
Нормативи інвестування:						
H11	не більше 15%	0,012	0,003	0,002	-0,009	-0,001
H12	не більше 60%	0,016	0,004	0,003	-0,012	-0,001
Валютна позиція:						
Л13-1	не більше 15%	86,46	92,58	88,76	6,12	-3,83
Л13-2	не більше 15%	1,18	1,32	0,70	0,14	-0,62

Джерело: складено на основі [24]

Як бачимо з даних таблиці 2.10 АТ КБ «ПриватБанк» в основному дотримується визначених НБУ пруденційних нормативів. Лише за нормативом Л13-1 (ліміт загальної довгої відкритої валютної позиції банку) спостерігалось

перевищення допустимої межі ризику. На даний час діє ухвалене НБУ рішення про незастосування заходів впливу за недотримання економічних нормативів, якщо такі порушення виникли після 24.02.2022 р [31].

Зазначимо, що прибуток банку до оподаткування у 2023 р. склав 72,8 млрд грн, що вдвічі перевищує результат 2022 р., і та становить 46% від усього прибутку системи за 2023 р. Після сплати податку за підвищеною ставкою (в 50%) чистий прибуток, як зображено на рисунку 2.7, склав 37,8 млрд грн. Більшу частку цієї суми буде у вигляді дивідендів спрямовано до державного бюджету України. Так, у лютому 2024 р. вже перераховано до бюджету авансовий платіж за результатами 2023 р. у сумі 44,9 млрд грн за дивідендами та податком на прибуток [37].

2.2 Напрями вдосконалення операцій з платіжними картками на основі аналізу особливостей діяльності АТ КБ «ПриватБанк» в 2021-2023 рр.

АТ КБ «ПриватБанк» є лідером на ринку платіжних карток і входив до групи провідних вітчизняних банків, що у середні 90-х приєдналися до міжнародних платіжних систем Visa та MasterCard і започаткували банківський картковий бізнес в Україні. Протягом своєї історії діяльності банк завжди був на позиції інноватора, першим запустив додаток для мобільних телефонів «Приват24» для того, щоб клієнт міг 24/7 керувати та контролювати свої кошти, що довірені банку. АТ КБ «ПриватБанк» популяризує знання про банківські продукти і послуги та навчає фінансовій грамотності свої клієнтів.

На виконання статті 82 Закону «Про платіжні послуги» НБУ по результатах діяльності 2022 року визнав АТ КБ «ПриватБанк» одним важливих учасників платіжних систем (таблиця 2.11).

Таблиця 2.11 – Частка платіжних операцій АТ КБ «ПриватБанк» у платіжних системах у 2022-2023 рр.

Платіжна система	Частка обсягів платіжних операцій			
	за кількістю		за сумою	
	2022	2023	2022	2023
СЕП	29,06% (105 млн од.)	29,33 % (124 млн од.)	8,08% (323 млрд дол.)	8,31 % (477,1 млрд дол.)
MasterCard	62,92% (1 990 млн од.)	46,02 % (3 040 млн од.)	60,23% (49,4 млрд дол.)	43,48 % (52,53 млрд дол.)
Visa	67,25% (1 803 млн од.)	50,49 % (2 664 млн од.)	69,47% (46,75 млрд дол.)	52,00 % (47,89 млрд дол.)

Джерело: складено на основі [14, 15]

Протягом дослідженого періоду стабільно зберігає позицію лідера за емісією карток: 2020 рік – 46,8% усіх емітованих карток, 2022 рік – 43,8% усіх емітованих карток, 2023 рік – у 43,9% усіх емітованих карток [13, 14, 15].

Карткові продукту банку можна розподілити за трьома напрямками: приватним особам; бізнесу; Premium Banking, приклади умов обслуговування найбільш популярних наведені в таблицях Г.1, Г.2 та Г.3 Додатку Г, що складені на основі [36].

В умовах карантинних обмежень 2021 року банк продовжував вдосконалювати системи та сервіси дистанційного обслуговування клієнтів, зокрема [35]:

- одним із перших реалізував перекази за номером телефону, в тому числі на картки інших банків;
- запустив хмарний реєстратор розрахункових операцій в еквайрингу;
- запустив хмарний електронний кабінет продавця Dealer24, мобільний додаток «Термінал» в магазині Google Play Market, який перетворює смартфон продавця під управлінням Android на повноцінний POS-термінал для прийому оплат за товари та послуги;

- розширював способи виконання платежів, зокрема, активно розвивав чат-бот у Telegram, за що отримав винагороду – 1 місце у номінації “Кращий фінансовий чат-бот” в рамках престижної премії PaySpace Magazine Awards 2021;

- налаштував процес віддаленої ідентифікації клієнта завдяки інтеграції з порталом державних послуг ДІЯ, та надав можливість випуску карток без фізичного відвідування відділень клієнтами.

У 2022 році з метою підтримки населення та бізнесу у період війни в частині розвитку карткових продуктів та сервісів було реалізовано низку заходів та програм [36]:

- продовжено автоматично дію усіх платіжних карток на 1 рік;
- зменшено тарифи за переказ з кредитних карток власних коштів;
- для волонтерів було відмінено комісії за зняття готівки та поповнення рахунку, також створено пільгові умови для обслуговування благодійних організацій;

- продовжено підтримку діджитал-карти “єПідтримка”, через яку в умовах воєнного стану клієнти змогли отримувати нові види виплат для ВПО, допомога по безробіттю, по військовим облігаціям.

- впроваджено преміальні digital-картки (без пластику) для розрахунків, відкриття додаткових та нових рахунків, перевипуску без відвідування відділення;

- з метою підтримки безготівкових розрахунків впроваджено застосунок «Термінал» для прийому оплати картками – більше 22 тис. підключень;

- запроваджені нові сервіси та застосунки для бізнесу: «Каса» для послуги фіскалізації на POS-терміналах; «Бюджет» для оплати та моніторингу податкових платежів; «Інвойсинг» для B2B розрахунків; застосунок «ПриватКамера» який дозволяє дистанційне спілкування банк-суб’єкт господарювання.

Через сервіси ПриватБанку 4,5 млн клієнтів здійснили більше 28 млн міжнародних грошових переказів з-за кордону, зростання кількості становило 16%, а за сумою - 7%. В умовах воєнного стану міжнародні перекази в Україні ставали все більше диджитальними. У 2022 р. 97% клієнтів ПриватБанку отримували перекази виключно на картки через Приват24 та інші дистанційні канали - банкомати, термінали самообслуговування та контактний центр. 96% переказів на картку здійснюється у Приват24, а майже 1,3 мільйона р2р переказів проведені за допомогою сервісу за номером телефону, а вже не за номером картки [36].

У 2023 році з метою підтримки населення та бізнесу у період продовження воєнного стану в частині розвитку карткових продуктів та сервісів було реалізовано низку заходів та програм [37]:

- запроваджено digital-картку «єВідновлення» для отримання виплат за програмою відбудови пошкодженого житла, частка виплат за якою через ПриватБанк становить 70,27% у сумі понад 2,6 млрд грн;

- запроваджено картку «єОздоровлення» для отримання виплат на оздоровлення дітей із малозабезпечених та багатодітних сімей та дітей з інвалідністю;

- продовжено виплати допомоги ВПО та по доходу по військовими облігаціями на картку «єПідтримка»;

- для бізнесу запроваджені активні зміни та інновацій в частині електронного бізнесу та сервісів: редизайн системи Приват24 Для Бізнесу, сервіс «Досьє Ділової Репутації», створення хмарного КЕП SmartID без мобільного додатку, оновлення процесу відкриття рахунку на веб-сайті за час до 5 хв.;

- запущено сервіс «Торгова платформа» для купівлі-продажу валюти; запроваджено мобільний застосунок «Термінал» для платформи Apple iOS (перші в Україні та сьомі у світі).

Проаналізуємо комісійні доходи АТ КБ «ПриватБанк» із виділенням складових, пов'язаних із операціями із платіжними картками (таблиця 2.12).

Таблиця 2.12 – Динаміка комісійних доходів та витрат АТ КБ «ПриватБанк» у 2021-2023 рр.

У мільйонах гривень

Показники	Роки			Відхилення, (+/-)	
	2021	2022	2023	2022/2021	2023/2022
Комісійні доходи, всього	35 057	32 945	41 589	-2 112	+8 644
у т.ч. розрахункові операції	9 982	11 488	10 434	+1 506	-1 054
у т.ч. еквайринг	9 018	5 514	11 005	-3 504	+5 491
у т.ч. зняття готівки	7 130	7 891	7 607	+761	-284
у т.ч. міжнародні платіжні системи	6 625	6 633	9 177	+8	+2 544
Комісійні витрати, всього	11 840	12 505	17 150	+665	+4 645
у т.ч. міжнародні платіжні системи	11 277	11 980	16 416	+703	+4 436
у т.ч. розрахункові операції	389	139	534	-250	+395
Чистий комісійний дохід	23 217	20 440	24 439	-2 777	+3 999
Доходи, всього	50 938	73 233	101 638	+22 296	+28 404

Джерело: складено на основі [35, 36, 37]

Як бачимо комісійні доходи банку скоротились у 2022 р. на 6%, проте вже у 2023 р. значно зросли, на 26,2%. Із врахуванням витрат чистий комісійний дохід банку скоротився у 2022 р. на 12%, а у 2023 р. зріс на 19,6%. Відмітимо також, що на фоні зростання за абсолютною сумою, частка чистого комісійного доходу скоротилась із 45,6% у 2021 р. до 27,9% у 2022 р. та до 24,0% у 2023 р., тобто інші групи доходів банку зростають більшими темпами. Також, тут є відображення впливу лояльності банку до клієнтів у час війни через введення точкових пільг за окремими операціями із картками клієнтів та, до прикладу, більш широке запровадження емісії діджитал-карток, що випускаються без комісії взагалі.

Вже вище була відмічена лідерська позиція АТ КБ «ПриватБанк» на ринку в якості емітента: більше 40% усіх платіжних карток – це картки цього банку. Також АТ КБ «ПриватБанк» володіє найбільшою кількістю торговельних терміналів, частка від усіх терміналів торговельної та сервісної мереж становила: у 2020 р. – 58,4%, у 2022 р. – 60,4%, у – 2023 р. 64,2%.

І от окрім позитиву в цьому, варто зазначити, Антимонопольний комітет України розглядає справу щодо ознак зловживання АТ КБ «ПриватБанк», з 2018р. по 2023р., домінуючим положенням на ринку послуг еквайрингу через встановлення ним завищених тарифів на ці послуги, коли розрахунки проводились платіжними картками його ж емісії. На даний час справа перебуває на стадії розслідування. Закон «Про захист економічної конкуренції» передбачає, може бути накладено штраф – до 10% доходу за попередній рік, але не може перевищувати потрійного розміру прибутку, отриманого в результаті таких незаконних дій.

Організація платіжного обороту, що є базовою функцією банківської системи, не тісно пов'язаною із розвитком модернових цифрових продуктів та діджитал-технологій, що тісно пов'язані з платіжними картками та електронними транзакціями, дистанційною взаємодією банків з клієнтами, яка відповідає умовам цифровізації сучасного життя та, що особливо яскраво проявляється, у сфері платіжних технологій.

«Подальший розвиток ринку платіжних карток та, як наслідок, розширення сфер безготівкових операцій має стати тим стратегічним напрямом, у якому повинна рухатися платіжна система країни в епоху цифрових технологій, що визначає подальші можливості зниження обсягу готівки в обігу, розширення спектра й підвищення якості банківських послуг, економії суспільних витрат, збільшення ресурсної бази банків і обсягів кредитування, активізації економічних процесів, зростання податкових надходжень та наближення вітчизняних фінансових ринків до світового рівня» [10].

Згідно результатів аналізу сучасного стану ринку платіжних карток та позитивних трендів у кількості та сумах операцій, проведених із застосуванням платіжних карток, на що впливає номінальне зростання доходів та чисельність активних платіжних карток. Відповідно, потрібно не тільки кількісно нарощувати показники, але розвивати їх якість, інноваційність та інтенсивність їх використання. Способи вирішення основних проблем використання платіжних карток в Україні наведені на рисунку 2.8.

Рисунок 2.8 – Напрями вирішення основних проблем використання платіжних карток в Україні (узагальнено автором)

Імплементація визначених заходів та способів вирішення проблем вдосконалив національний ринок платіжних карток, сприятиме збереження його високого технологічного рівня. Він залишатиметься базою розвитку безготівкової сфери, сучасних інноваційних фінансових технологій, та сприятиме зростанню рівня конкурентоспроможності та безпечності.

На рисунку 2.9 зображено узагальнені перспективи подальшого розвитку ринку платіжних карток та операцій банківських установ із ними.

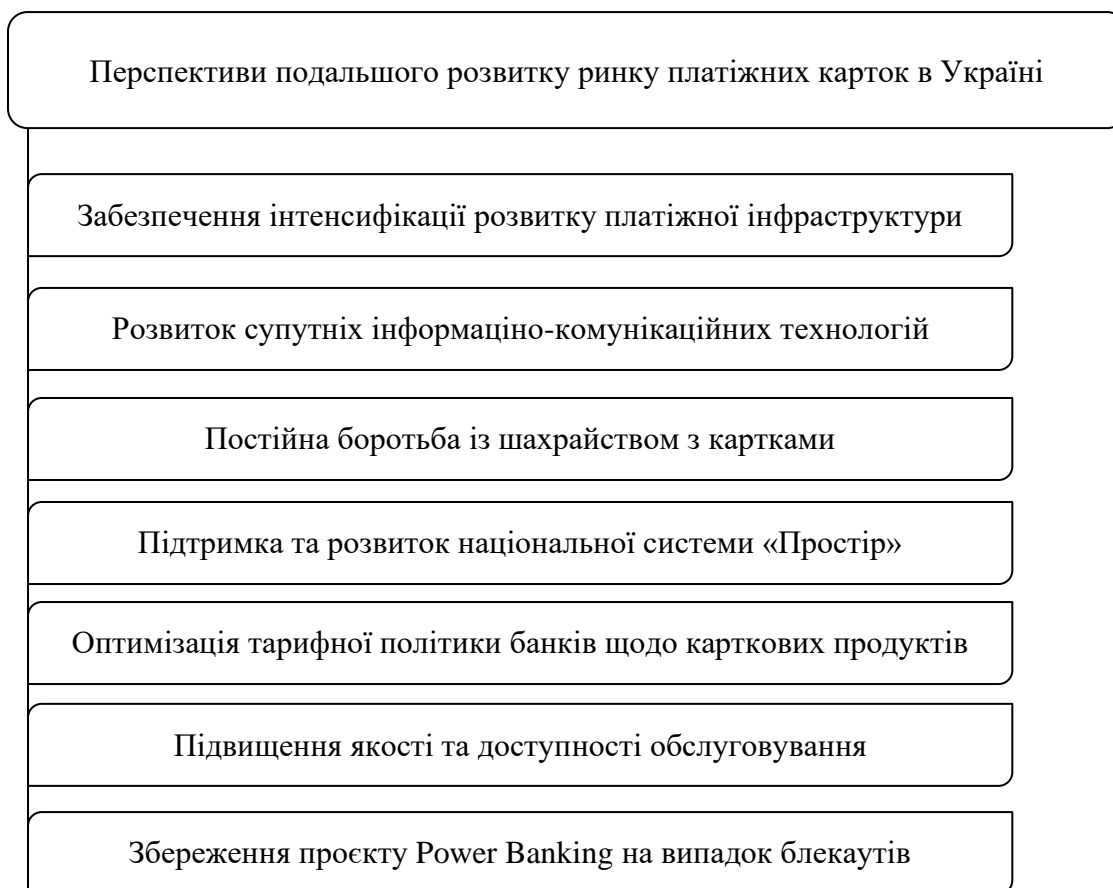

Рисунок 2.9 – Перспективи подальшого розвитку ринку платіжних карток в Україні (узагальнено автором)

Загалом, варто наголосити, що потрібно різними способами підвищувати економічну зацікавленість суб'єктів господарювання та громадян у переході на сучасні форми банківських платежів із врахуванням, звичайно, об'єктивних реалій умов воєнного стану та поступу цифрової економіки.

Висновки

Відповідно до поставленої мети у ході дослідження було обґрунтовано теоретико-організаційні та нормативно-правові основи здійснення банками операцій із платіжними картками та розроблено напрями його вдосконалення.

У першому розділі кваліфікаційної роботи проаналізовано погляди науковців на сутність поняття «платіжна картка», та на основі визначень із законодавства та визначень науковців, зроблено узагальнення основних сутнісних її параметрів, і зроблено висновок про визначення платіжної картки в якості таких категорій, як-от: пластикова картка, інструмент, документ, засіб. Попри наявне різноманіття визначень більшість з них мало відрізняються одне від одного за своєю сутністю. Відповідно, в контексті все більшої цифровізації банківських послуг, варто притримуватись законодавчого визначення у Законі «Про платіжні послуги». Також окреслено роль та місце операцій із платіжними картками у банківській діяльності, охарактеризовано переваги даних операцій для усіх стейкхолдерів: держателі карток, банки-емітенти, банківська система та економіка країни. Досліджена класифікація платіжних карток, а також операцій із ними за широким переліком ознак. Виявлено, що трендом на ринку платіжних карток є все більше поширення використання безконтактних та токенизованих карток. З'ясовано, що активна картка надає клієнту можливість отримувати, окрім першопочаткових платіжних, цілий комплекс банківських послуг, тобто це: оплата товарів та послуг, безготівкові розрахунки та перекази, зняття готівки, оформлення депозитів, кредитів тощо. Поруч із перевагами карток крокують ризики, дослідження яких показало важливість для клієнта боротьби із картковим шахрайством.

Проведене дослідження актуального законодавчого регулювання банківської діяльності показало, що нормативно-законодавча база в Україні, що регламентує операції банків із платіжними картками, розроблена у повній мірі у 2001 р., з додаванням оновлень та доповнень, та представлена Законами

України «Про Національний банк України», «Про банки і банківську діяльність», «Про платіжні послуги» та інші. Також є ряд підзаконних актів, зокрема, Положенням про порядок емісії та еквайрингу платіжних інструментів встановлено загальні вимоги НБУ до емісії банками, філіями іноземних банків електронних платіжних засобів; визначено порядок здійснення операцій з використанням електронних платіжних засобів.

У другому розділі кваліфікаційної роботи проведено аналіз сучасного стану ринку платіжних карток в Україні, тенденції та динаміка розвитку якого на сьогодні є показниками, що сигналізують про загальний ступінь розвиненості банківського сектору, фінансової грамотності та прихильності населення країни до модернових діджитал-технологій у розрахункових операціях. Упродовж останніх 5-ти років кількість платіжних карток зросла майже вдвічі, з 68,9 млн од. до 112,4 млн од., приріст склав 43,5 млн од. або 63,1%. Таким чином, в порівнянні з населенням країни в цілому, бачимо, що кожен – із малюками включно – має практично по 3 банківські картки. Кількість активних карток також зросли з 42,2 млн од. у 2019 р. до 50 млн од. у 2023 р., тобто приріст склав лише 18,5%. Дані тенденції значною мірою зумовлені діями НБУ, як регулятора, в контексті реалізації обраного курсу цифрової трансформації, що передбачає послідовне скорочення частки обігу готівки та стимулювання ринку платіжних карток шляхом спрощення правил та порядку їх емісії та здійснення операцій з ними. Зокрема, лідерами за кількістю є АТ КБ «ПриватБанк» (43,9%), АТ «УНІВЕРСАЛ БАНК» (15,8%) та АТ «Ощадбанк» (14,3%). У 2023 р. сукупна їх частка склала 74% у загальній кількості випущених платіжних карток.

Далі у кваліфікаційній роботі досліджена діяльність лідера ринку платіжних карток АТ «ПриватБанк» протягом 2021-2023 рр. АТ КБ «ПриватБанк» є найбільшим вітчизняним державним, націоналізованим, банком, що стимулює рух країни вперед. АТ КБ «ПриватБанк» – це універсальний банк із стратегічним спрямуванням діяльності на роздрібний сегмент, який активно працює із малим та середнім бізнесом, вибірково

співпрацює із корпоративним бізнесом. Банк забезпечує надійні сервіси за допомогою цифрової та фізичної інфраструктури, відіграє надважливу роль щодо забезпечення фінансової стабільності України. З іншого боку, обслуговуючи платіжні операції підприємців та громадян банк володіє диверсифікованим джерелом доходу та опорою для вітчизняної економіки. До того ж АТ КБ «ПриватБанк» залишається на інноваційному шляху і завдяки його новим інноваційним сервісам в Україні нестримно зростають обсяги платежів через смартфони. АТ КБ «ПриватБанк» нарощує обсяги активів, власного капіталу та отримує позитивний фінансовий результат – прибуток. Позитивними також є якісні показники роботи банку, такі як рентабельність активів та капіталу, хоча вони дещо скоротились на кінець дослідженого періоду. Прибуток банку до оподаткування у 2023 р. склав 72,8 млрд грн, що вдвічі перевищує результат 2022 р., і та становить 46% від усього прибутку системи за 2023 р. Після сплати податку за підвищеною ставкою (в 50%) чистий прибуток, як зображено на рисунку 2.7, склав 37,8 млрд грн. Більшу частку цієї суми буде у вигляді дивідендів спрямовано до державного бюджету України. Так, у лютому 2024 р. вже перераховано до бюджету авансовий платіж за результатами 2023 р. у сумі 44,9 млрд грн за дивідендами та податком на прибуток. АТ КБ «ПриватБанк» є лідером на ринку платіжних карток і входив до групи провідних вітчизняних банків, що у середні 90-х приєдналися до міжнародних платіжних систем Visa та MasterCard і започаткували банківський картковий бізнес в Україні. Протягом своєї історії діяльності банк завжди був на позиції інноватора, першим запустив додаток для мобільних телефонів «Приват24» для того, щоб клієнт міг 24/7 керувати та контролювати свої кошти, що довірені банку. АТ КБ «ПриватБанк» популяризує знання про банківські продукти і послуги та навчає фінансовій грамотності свої клієнтів.

За результатами проведених у кваліфікаційній роботі досліджень запропоновано напрями вирішення основних проблем використання платіжних карток та окреслено перспективи подальшого розвитку ринку платіжних карток в Україні.

Список використаних джерел

- 1.Абрамов К. Інтернет-шахрайство з платіжними картками та методи захисту від нього / К. Абрамов [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://cutt.ly/BeuTEDm9> (дата звернення: 21.05.2024).
- 2.Аналіз банківської діяльності: підручн. за ред. А.М. Герасимовича. – К.: КНЕУ, 2004. – 479 с.
- 3.Банківські операції : підручн. ; за ред. д.е.н., проф. О.В.Дзюблюка. – Тернопіль: ТНЕУ «Економічна думка», 2013. – 864 с.
- 4.Банківські операції: підручник / А. М. Мороз, М. І. Савлук, М. Ф. Пуховкіна та ін.; за ред. А.М. Мороза. – 2-ге вид., випр. і доп. – К.: КНЕУ, 2014. – 608 с.
- 5.Безготівкові розрахунки // офіційний сайт НБУ [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/ua/payments> (дата звернення: 21.05.2024)
- 6.Бланк І.А. Словник-довідник фінансового менеджера / І.А. Бланк. – К.: Ніка-Центр, 1998. – 480 с
- 7.Васильченко З.М. Аналіз ринку платіжних карток та платіжної інфраструктури / З.М. Васильченко, А.М. Пилипенко // Економіка та суспільство. – 2022. – № 37. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://cutt.ly/FeuTRhzQ> (дата звернення: 21.05.2024).
- 8.Волкова Н.І. Розвиток ринку платіжних послуг в умовах невизначеності / Н.І. Волкова, А. Криворучко, Б. Янішевський // Modern Economics. – 2023. – №39. – С. 18-25.
- 9.Гладчук О.М. Банківські операції: в схемах, таблицях, коментарях : навч. посібник. / О.М. Гладчук, І.Я. Ткачук, В.М. Харабара. – Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2020. – 208 с.
10. Дзюблюк О. Банківські платіжні картки як головна форма сучасних грошових відносин і основа грошового обігу / О. Дзюблюк// Економічний аналіз. – 2024. – Том 34. № 1. – С. 152-164

11. Дзюблюк О. Сучасний розвиток ринку платіжних карток у цифровій економіці / О. Дзюблюк, Б. Луців, Я. Чайковський // Financial and credit activity: problems of theory and practice. – 2022. – № 6 (47). – С.51-63.
12. Загородній А.Г. Фінансово-економічний словник / А.Г. Загородній. – Київ: Знання, 2007. – 1072 с.
13. Звіт з оверсайту інфраструктури фінансового ринку за 2020 рік // Офіційний сайт ВРУ [Електронний ресурс] – Режим доступу: // <https://cutt.ly/6etX0Vxu> (дата звернення 21.05.2024)
14. Звіт з оверсайту інфраструктури фінансового ринку за 2022 рік // Офіційний сайт ВРУ [Електронний ресурс] – Режим доступу: // <https://cutt.ly/OetXV SXO> (дата звернення 21.05.2024)
15. Звіт з оверсайту інфраструктури фінансового ринку за 2023 рік // Офіційний сайт ВРУ [Електронний ресурс] – Режим доступу: // <https://cutt.ly/vetXX3KY> (дата звернення 21.05.2024)
16. Карась А. Нове у використанні платіжних карток і відкритті рахунку / А. Карась // Все про податки. – 2018. – № 5. – С. 5–7.
17. Кравець В.М. Платіжні картки в Україні / В.М. Кравець, А.С. Савченко. – К.: Факт, 1999. – 32 с.
18. Краснова І. В. Фактори впливу на розвиток ринку платіжних карток в Україні / І. В. Краснова, В. Г. Шевалдіна // Фінанси, облік і аудит. – 2019. – №2 (22). – С. 76–86.
19. Левицька Т. В. Особливості використання сучасних інформаційних технологій і платіжних карток у банківській системі / Т. В. Левицька // Актуальні проблеми економіки. – 2019. – № 10. – С. 233–238.
20. Маричева О. Як Закон про платіжні послуги змінить ринок / О. Маричева // Liga Zakon. [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://biz.ligazakon.net/analytics/215901_yakzakon-pro-platzhn-poslugi-zmnit-rinok (дата звернення : 21.05.2024)
21. Метлушко О.В. Новітні банківські продукти і технології : навч. посібн. / О.В. Метлушко. – Тернопіль : Вектор, 2016. – 172 с.

22. Методика розрахунку пруденційних нормативів регулювання діяльності банків в Україні : рішення Правління НБУ № 803–рш, від 15.12.2017 р. // Офіційний сайт НБУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/wer33nTU> (дата звернення 17.05.2024)

23. Мочерний С.В. Економічна енциклопедія / С. В. Мочерний – К.: ВЦ «Академія», 2001– 422 с.

24. Наглядова статистика НБУ // Офіційний сайт НБУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/Ser32qLL> (дата звернення: 20.05.2024)

25. Офіційний сайт НБУ [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://bank.gov.ua> (дата звернення 23.05.2024)

26. Пиріг С.О. Платіжні системи: навч. посібн. / С.О. Пиріг. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 240 с.

27. Платежі і розрахунки // офіційний сайт НБУ [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/ua/rauments> (дата звернення: 21.05.2024)

28. Прасолова С.П. Банківські операції : навч. посібн. / С.П. Прасолова, О.С. Вовченко. – К., 2017. – 568 с.

29. Про банки і банківську діяльність : закон № 2121–III, від 07.12.2000 р.// Офіційний сайт ВРУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/Ser32cHC> (дата звернення: 23.05.2024)

30. Про встановлення лімітів відкритої валютної позиції : рішення Правління НБУ № 184-рш, від 29.03.2018 р. // Офіційний сайт НБУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/vr184500-18#Text> (дата звернення 17.05.2024)

31. Про деякі питання діяльності банків України та банківських груп : постанова НБУ № 23, від 25.02.2022 р. // Офіційний сайт ВРУ [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0023500-22#Text> (дата звернення 21.05.2024)

32. Про затвердження Положення про порядок емісії та еквайрингу платіжних інструментів : постанова Правління НБУ № 164, від 29.07.2022 р. //

Офіційний сайт ВРУ [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://cutt.ly/petX38aT> (дата звернення: 21.05.2024)

33. Про платіжні послуги : закон № 1591-ІХ, від 30.06.2021 р. // Офіційний сайт ВРУ [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1591-20#Text> (дата звернення 21.05.2024)

34. Рейтинги і Нагороди // Офіційний сайт АТ КБ «ПриватБанк» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://privatbank.ua/about/credentials> (дата звернення 21.05.2024).

35. Річний звіт АТ КБ «ПриватБанк» за 2021 // Офіційний сайт АТ КБ «ПриватБанк» [Електронний ресурс] – <https://cutt.ly/GeuTRJEk> (дата звернення 21.05.2024).

36. Річний звіт АТ КБ «ПриватБанк» за 2022 // Офіційний сайт АТ КБ «ПриватБанк» [Електронний ресурс] – <https://cutt.ly/XetX6BWY> (дата звернення 21.05.2024).

37. Річний звіт АТ КБ «ПриватБанк» за 2023 // Офіційний сайт АТ КБ «ПриватБанк» [Електронний ресурс] – <https://cutt.ly/SetX5d28> (дата звернення 21.05.2024).

38. Савчук О. Платіжна реальність, яка захопила Україну / О. Савчук // Юридична газета. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://cutt.ly/9euTR5Os> (дата звернення : 21.05.2024).

39. Сокольська О. Стратегічне та оперативне планування на ринку платіжних карток / О. Сокольська // Вісник Національного банку України. – 2019. – №9. – С. 44–47.

40. Худолій Ю. С. Сучасний стан та інноваційні напрями розвитку платіжних систем в Україні / Ю. С. Худолій, Б. В. Таранець // Social economics. – 2021. – № 61. – С. 177–191.

41. Чайковський Я. І. Організація платіжних операцій банків : навч. посібник. / Я. І. Чайковський – Тернопіль : ТНЕУ, 2018. – 232 с.

42. Що стимулює розвиток платіжних карток: думка банкіра // Офіційний сайт АТ «Глобус Банк» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://cutt.ly/detX8fi2> (дата звернення 21.05.2024).

43. Ardizzi G. Card versus cash: empirical evidence of the impact of payment card interchange fees on end users' choice of payment methods / G.Ardizzi // *Journal of Financial Market Infrastructures*. – 2013. – № 1(4). – P. 73-105/

44. Ferrari M. M. Central bank digital currency in an open economy / M. M. Ferrari, M. Arnaud, S. Livio [Electronic resource] – Access mode: <https://cutt.ly/IeuTIysU> (Accessed on 21.05.2024)

45. Kyrylenko S. Key trends in European retail banking and prospects for their development in Ukraine / S. Kyrylenko // *Journal of European Economy*. – 2019. – vol. 18, no. 1. – P. 140–153.

Додатки